بێدەنگیی جوولەکەکان سەبارەت بە ڕۆژئاڤا.. ئازاد حەمە*

بە بەندە مشتومڕاویترین بابەتی سیاسیی، لەم هەلومەرجە ناساغەی ڕۆژئاڤا تێیکەوت، کە ئەمەی کوردی لە گشت شوێنێک سەرقاڵی خۆیکرد، تەنها هەڵوەستی نامەردانەی ئەمەریکایەکان نەبوو، بێدەنگیی جوولەکەکانیش بوو. ئەم بێدەنگییە گشت ئەو بێدەنگییانەی دیکەی بیرخستمەوە لە ڕابردوودا سەبارەت بە بەسەرهاتە تاریکەکانی کورد پیادەکراون(لەباربردنی سیاسییانەی کۆماری مەهاباد، تواندنەوەی شۆڕشی گوڵان، پشتگوێخستنی زەبرەکانی بەعسیزم بەرامبەر بە کورد و.....).

پێشتر، لە کارە تیۆرییەکانمدا، هەمام بە ئەوە کردووە، بێدەنگیی نە بێلایەنە و نە هەتاهەتایە؛ وەکیتر پێیشە لە ئاماژە و گوتنی نەگوتراو. ڕاستە بێدەنگیی سوودی خۆی هەیە و بێدەنگەکانیش بەزۆری گەشەگیرن، وەلێ ئەمە تا ئەو شوێنە تەندروستە، کە بێدەنگیی ڕەهانەبووە؛ بێدەنگیی جوولەکەکان سەبارەت بەو دۆزە سیاسییەی ڕۆژئاڤا، کە پڕە لە زیان ڕەهایی لێدەتکێ.

ئەستاشی لەگەڵ بێت، لە چاوەڕوانی ئەوەداین، تەقەلایەک بە گوزارەکردن، فۆرمێکی تر لە دەربڕین لەلایەن جوولەکەکانەوە سەبارەت بە دۆزی کوردانی ڕۆژئاڤا بەڕێوە بێت. جوولەکەکان، کە خۆیان قووربانی پەلاماردان و داگیرکاریی و بەکاربردنن دەبوو بەفۆرمی لەو دۆخە ناهەموارە بێنەگە، کە لە شارەکانی ڕۆژئاڤا دەگوزەرێت.

گومانیناوەت، بێدەنگیی نەبوونی گوتنە، ماناداریش هەردەم لە قسەنەکردندا هەبووە، بەڵام بێدەنگیی جوولەکەکان لە سەرانسەری جیهان خۆی وەک کردەیەکی پووچ و بێمانا نمایشکرد. لە بەرئەوەی نەگوتن هەڵوەستە، بە ئەمە بێدەنگی جوولەکەکان برینی سیاسیی لەگەڵخۆیدا هێنا.

هزرەڤان و ڕوناکبیرە گەورەکان، کە زۆرینەیان جوولەکەبوونە، هەردەم لەڕێگای تێهزرینەکانیانەوە زەمینەیان بۆ تێڕامانی قوڵ و فۆرمیتر لە بیرکردنەوە خوڵقاندووە، ئەوان بوون دەیانگوت لە کاتی غەدر و نادادییەکاندا ئاسان نییە بێدەنگیی. بۆیە لەم چرکەساتە، بۆ ئەمەی کورد، بێدەنگیی جوولەکەکان ناشرینە و وەک باشەیەک تەماشاناکرێت. ئەوەی لەمحاڵەتەدا شتەکان سەرلەبەردەگۆڕێت خودی دەنگە(گوتنە). بەڵێ دەنگی جوولەکەکان هێزە و زۆر شت لە دۆزی ڕۆژئاڤا دەگۆڕێت؛ دەنگیان مانادارییە و هیوای لەسەرهەڵدەچنرێت.

بێدەنگیی جوولەکەکان سەبارەت بە ڕۆژئاڤا وایلێکردم ڕقم لە بێدەنگیی ببێتەوە؛ وەک دیاردەیەکی چەپەڵ و ناخۆشەویستیش تەماشایکەم. ب□ پێچەوانەی ڕێساکانی بێدەنگییەوە، کە جوانی و شکۆی تیایە، بۆ ئەمڕۆی ئێمە چەنەبازیی و زۆربڵێی جوولەکەکان پێویستبوو. دەمانخواست جوولەکەکان بە ژاوەژاو و چەنەچەنی سیاسیی کاسمانکەن و دونیا لەو زوڵمە بەئاگابهێنن لە ژهنراڵ مەزڵوم دەکرێت. داخیگرانم، ژهنراڵ مەزڵوم تەنیا و خەمۆک کرا. هیچ شتێکیش لە خەمۆکی سیاسیی مەترسیدارتر نییە؛ ئەمەیان لەڕووی مێژووییەوە، لەدێرزەمانەوە جوولەکەکان چەشتوویانە. خەمۆکیی وا گەلۆ تەنها داڕمانی دەروونی و پەشێویی لەگەڵ خۆیدا ناهێنێت، پێش هەموو شتێک داڕمانی سیاسیی و ماڵوێرانیی نەتەوەیی لەگەڵ خۆیدا دێنێت.

کاشکێ جوولەکەکان (ژورنالیست و سیاسیی و ڕوناکبیرانیان) سەبارەت بە ڕۆژئاڤا چەنەیانلێدەدا، گرنگ قسەیاندەکرد و زیاد□□□یان لەسەر دۆزی ڕۆژئاڤا لە گوتندا دەکرد.لەم حاڵەتەدا چەنەچەن و زۆربڵێی جوولەکەکان دەبووە دەرفەتێک بۆ جۆرێکیتر لە بیرکردنەوە، هاتنەکایەوەی گوتنی سیاسیی دیکە.

گومانم نییە، بێدەنگیی شکۆی خۆی هەیە، بەتایبەتی لەو کاتانەی گوتن، دەنگ، هیچ ناگۆڕێت. وەلێ بۆ ئەم ساتەوەختەی ئێمە شکۆداریی لە زۆر گوتندایە، بەتایبەت گوتنی ئەوانەی(جوولەکەکان بە نموونە) شتەسەرەکییەکان سەرل□ بەر قڵپدەکەنەو□. ل□□□دا لەگەڵ تێگەیشتنێکی نیتچەدام: ئەو ڕاستیانەی بێدەنگدەکرێن ژەهراوییدەبن. بەڵێ، یەک دونیا ڕاستی لە هەردوو گەرەکی شێخ مەقسود و ئەشرەفییە نێژران.

پێویستمان بە قوڕگێکی جوولەکانە هەبوو چەنەبازیی و زۆربڵێی بەسەر راستییەکانەوە بکات، وەلێ درێغا و حەیف نەکرا.

ئەوەی بیرمەندە جوولەکە ئەوروپاییە بلیمەتەکان لە سەدەکانی رابردوودا کاریانبۆکرد داهێنانی چەمکگەلێکی وەک: یەکترقبووڵکردن، لێبوووردەیی، پێکەوەژیان یان بانگەوازی ئاشتەواریی بوون، کە بەداخەوە واخەریکە تەنها دەبنە خواست و چەکی داماو و لاوازەکان نەک هێزدارەکان.

ڕاشکاوانە بێمەقسە ساڵانێکە لە سۆسیال میدیای جیهانی عەرەبی، ئێمەی کورد بەوە تاوانباردەکرێین داردەستی ئیسرائیلیەکانین لەناوچەکە. لەمەشا لە ڕقلێبووونی عەرەبەکان زیاتر هیچمانلێدەستنەکەوت. ئەوەش هەر چەواشەکاریی لە دونیای سیاسەتی ناوچەکە بۆدروستکردین، کە جار جار بەرپرسێکی سیاسیی جوولەکە دەیدایە شانوباڵمان؛ قسەیان لە ئاواز و هەڵپەرکێ و خواردنی بەتامی کوردی دەکرد.

کۆتا گوتنم لەم بارەیەوە ئەوەیە، ئەم چەند رۆژەی تێپەڕی دەبێت

ئەوەی فێرکردبەتیین، کە بەلەمەولا پێویستە زۆرترین سێمینار و کۆڕبەند و پانێل، لە ناوەوە و دەرەوەی کوردستان، بۆ بابەتی گرنگیی دەوڵەت و چۆنیەتی دروستکردنی دەوڵەتەوە تایبەتکرێت، نەک بابەتی ڕوناکبیریانەی مردارەوەبوو.

- **ئازاد حەمە**

  پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

ڕۆژاوای کوردستان لە کۆلۆنیالیزمی فەڕەنسییەوە بۆ ئیمپریالیزمی ئەمریکی.. شوان ئەحمەد باپیر

ڕۆژاوای کوردستان، بەشێکی دانەبڕاوی خاکی کوردستانە و درێژەپێدەر و تەواوکەری هەردوو بەشی کوردستانی باکوور و باشوورە، ناوچە کوردییەکان بەدرێژایی پشتێنەی سنووری باکووری سووریا درێژ دەبێتەوە بە کەناری سوری- تورکی. کە لە پارێزگای حەسەکە فراوان دەبێت، دووبارە درێژ دەبێتەوە لە پارێزگای حەلەب، هەردوو ناوچەی کۆبانێ و سەرێ کانی و عەفرین لە خۆ دەگرێت. هەڵکەوتەی جیۆپۆلەتیکی ناوچە کوردییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەرخەری ئەوەیە لە سەدەی بیستەمدا ببێتە ناوەندی چاوتێبڕینی وڵاتە کۆلۆنیالیزمەکان لەسەروی هەموویانەوە بەریتانیا و فەڕەنسا، لەم نێوەندەدا دووپاتکرایەوە لەسەر بەخشینی کوردستانی سووریا، بە وڵاتی فەڕەنسا، بەگوێرەی بڕیارەکانی کۆنگرەی سان ڕیمۆ لە ٢٦ی نیسانی ١٩٢٠ بەسترا. وای لە کوردەکان کرد بە گژ ئەم هەوڵەی کۆلۆنیالیزمی فەڕەنسی بچنەوە و بەرەنگاری کورد لە دژی فەڕەنسییەکان لەو کاتەوە دەستی پێکرد، کە بڕیاری دەستگرتن بەسەر حکومەتی شا فەیسەڵ درا، فەڕەنسییەکان ڕووبەڕووی بەرەنگاری سوورییەکان بوونەوە، لە ساڵی ١٩٢٠دا لە جەنگی مەیسەلۆن سەرکردەی

دیاری کورد (یوسف العظمة)، گیانی ل□ دەستدا، لە ٢٤ی ٧ی هەمان ساڵدا جەنەڕاڵ گۆرۆی فەڕەنسی چووە نێو دیمەشق. هاودەم لە کانوونی یەکەمی ١٩٢٠، لە باکووری سووریا ناوچەی جبل الکراد- جبل الزاویة، بەسەرکردایەتی (ابراهیم هەنانۆ)، فەرەنسی□کان بەسەرکردایەتی جەنەڕاڵ گراندکور، بەسەرکردایەتی ٣٠هەزار سەرباز، توانییان بزوتنەوەی جوتیاران لە تەمووزی ١٩٢١سەرکوت بکەن. کوردەکان بەشێکی دانەبڕاو ڕەسەن بوونە لە بەرەنگاری کۆڵۆنیالیزمی فەڕەنسی، کە چی لە قۆناغی سەرپێکەوتنی دەوڵەتی سووریادا مافەکانیان پشتگوێخران و تەنانەت دەلیق□ی ئەوەیان نەبوو ببن بە خودان ڕەگەزنامەی خۆیان، هەندێک لە نموونەی بەرەنگاربوونەوەی شۆڕش و ڕاپەڕینەکانی کورد لە سووریادا بە هۆی سەپاندنی سیاسەتی ماندێتی فەرەنسا، دەنگی نارەزایی لای گەلانی سووری بەرزبووەوە و کوردیش لەم ڕووەوە درێغی نەکردووە، دیارترین کەسایەتی کوردی جێ دەستیان لەم شۆڕشە هەبوو ئەمانەن. (علی ئاغا زلفو، حسن الخراط- ئەحمەد بەرئاڤی- نجیب البرازی- ئیبراهیم هنانوو)، چەندان کەسایەتی دیکەش.

کورد وەک کەمینەی مەسیحی و دروزەکان نەیتوانی پشتگیریی فەڕەنسی□کان بەدەستبهێنێت، بەڵام فەڕەنسی□کان هەل و مافی فەرهەنگی و کۆمەڵایەتییان بۆ کورد ڕەخساند، لەم چوارچێوەیەدا کورد هەوڵیدا بۆ دامەزراندنی کۆمەڵەو ڕێکخراوی سیاسی و فەرهەنگی. بۆنموونە، کوردی ڕۆژئاوا لەگەڵ ئەو کوردانەی دوای شکستی ڕاپەڕینەکەی شێخ سەعیدی پیران لە ١٩٢٥ لەدەست ستەم و زۆری تورک هەڵاتنە سووریا، پێکەوە توانییان (کۆمەڵەی خۆیبوون)، لە هاوینە هەواری بحمدون- دامەزرێنن، لە نێوان سا□□نی (1927-1946)، ڕۆڵی دیاریان لە بزافی نەتەوەیی و فەرهەنگی کورد لە سووریا بینی و ببووە هۆی ئەوەی هۆشیاری نەتەوەیی لە ڕۆژئاوای کوردستان پەرەبسێنێت و بەرهەمێکی دیکەی ئەو ڕەوش□ ن□و□یەی لەڕووی فەرهەنگییەوە بۆ کورد هاتەپێشەوە (گۆڤاری هاوار)بوو لەلایەن (جەلادەت بەدرخان) ەوەبڵاو کرایەوە. بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە هەروەک چۆن خەباتی ناسیۆنالیستی کوردانی ڕۆژئاوا لە دوای جەنگی جیهانی یەکەم لاواز بوو، لە دوای کۆتایی جەنگی دووەمی جیهانی هەر بە لاوازی مایەوە. بزوتنەوەی کوردی لە ڕۆژئاوا تاڕادەیەکی زۆر کەوتبووە ژێر کاریگەری بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی لە بەشەکانی دیکەی کوردستان و سەربەخۆبوونی سووریا لە1946دا ڕەوشی کوردی بەرەو خراپتربوون برد و گورزێکی گەورەی لە ڕەوشی مافی کورد لە سووریا وەشاند، چونکە لە حکومەتی نەتەوەیی عەرەبی سوریدا بە ئاشکرا کاریان بۆ دورخستنەوەی کورد کرد لە بەشداری پێکردنی سیاسی و کارگێڕی لەوڵاتدا دەکرد، لەم چوارچێوەیەدا کۆمەڵێک بڕیار دران بۆ

بەرتەسکردنەوەی چالاکییەکانی کورد. پاش ماوەیەکی کەم لەسەربەخۆبوونی سووریا ڕەوشی وڵات تێکچوو حکومەتی سووریا لەناوخۆدا متمانەی لەدەستدا و پەرلەمان لاواز بوو، دواتر زنجیرەیەک کودەتای سەربازیی لە سووریا ڕوویدا و ڕەوشی کورد لەسایەی دەسەڵاتی سووریا تاوەکو دەهات بەرەو خراپتربوون دەچوو، چونکە سیاسەتی بە عەرەبکردن لە بوارەکانی کارگێڕیی و سەربازیی پەیڕەودەکرا.

ئەگەرچی سەرباری بەشداری کورد لە زۆرێک لە پایە گرنگەکانی دەوڵەت لە سووریادا، بەڵام دەسەڵاتدارانی سووریا، ددانیان بە مافە ڕەواکانی کورد نەدەنا، لەم چوارچێوەیەدا (پارتی بەعسی عەرەبی ئیشتراکی)، کە دامەزرا لە ١٩٤٧دا، کورد درکی بەوەکرد ئەم پارتە هەڕەشەیە بۆ سەر شوناسی نەتەوەیی و بەرژەوەندییەکانی کورد لە سووریا، بۆیە لە بەرانبەردا، عبدالحمید دەرویش و عوسمان سەبری (پارتی دیموکراتی کوردی سووریا)یان دامەزراند، وەک یەکەم پارتی سیاسی کوردی لە سووریا لە ١٤ی حوزەیرانی ١٩٥٨ دا دامەزراند.

ڕژێمە فەرمانڕەواکانی سووریا، هەمیشە بەرانبەر نەتەوەی کورد سیاسەتەکی ڕەگەزپەرستانەیان پەیڕەوی لێکردووە، بۆ نموونە بە کەمکردنەوەی ژمارەی کوردان، ساڵی ١٩٦٢ سەرژمێرییەک لە حەسەکە ئەنجامدراو (١٢٠- ١٥٠)هەزار کوردیان بێ بەش کرد لە ناسنامە بە بیانوی ئەوانە کۆچەری تورکیانە و هەوڵی گۆڕینی ناوچەکەیانداوە بە کۆچپێکردنیان و نیشتەجێکردنی عەرەب لە شوێنیان. لە8ی ئاداری ساڵی1963دا پارتی بەعسی سووریا کودەتایەکی سەربازیی لە سووریا ئەنجامدا، بەهۆی ئەو کودەتا سەربازییەوە توانیان دەسەڵات بگرنەدەست لە20ی ئاداری هەمان ساڵ حیزبی بەعس حکومەتی لە سووریا پێکهێنا و دەستوریان دانا، لەو دەستورەدا هیچ باسێکی سەبارەت بە کورد و کەمایەتییە ئیتنی و نەتەوەییەکانی لە خۆنەگرتبوو. لە ساڵی 1968دەسەڵاتدارانی سووریا هەڵمەتیکی نوێی دەستگیرکردنی کورد و سەرکردەکانی پارتە کوردییەکانی دەستپیکرد لە نێو ئەو سەرکردانەی کە دەستگیرکران “صالح بەدرەدین” ئەندامی مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کورد. کە باس لە ناسەرییەکانی نێو زیندان دەکات لە لایەن بەعسییەکانەوە. لەسەردەمی حافز ئەسەددا ١٩٧١- ٢٠٠٠، سەرەکی سووریابووە، لە چوارچێوەی دژایەتی زمان و کولتووری کوردی لە ساڵی ١٩٨٦ زمانی کوردی قەدەغەکرا لەکاتی ئیش و کاری فەرمیدا. سانسۆر خرایە سەر ڕۆژنامە و بڵاوکراوە کوردییەکان.

ئەمەو لە ساڵی ١٩٩٢دا پشتێنەی عەرەبی (الحزام العربی)، وەک سیاسەتەکی ڕەگەز پەرستانە پەیڕەوکرد بەدرێژایی سنووری سووریا لەگەڵ عێراق – تورکیا. بە ئەوەی لە نێوان ناوچە کوردییەکان چەند

ناوچەیەکی عەرەبی دروستبکرێن، ببنە ڕێگر لە بەردەم بەیەکەوە بەستنەوەی ناوچە کوردییەکان، بە قوڵایی ٥کم، کرین و فرۆشتنی زەوی یاساغ کرا. بەڵام دوای نەمانی دەسەڵاتی بەعس لە دەڤەرە کوردییەکان هێزە کوردییەکان لە سووریا کۆتاییان بەم هەوڵەی دەسەڵاتدارانی بەعس هێنا. ئەوەی لێرەدا خستمانەڕوو بەرکۆڵێکی بچووک بوو لە ڕێشی کوردانی سووریا لە چەندین سەردەمی جیاجیادا، ئەوەی ئێستا دەگوزەرێت لەسەر گۆڕەپانی سیاسی وڵاتی سووریا لەبەرچاونەگرتنی هەوڵی نەتەوەکانی دیکەیە لە سووریا لە ئاواکردنی وڵات و نەهێشتنی ترسناکترین ڕێکخراوی توندڕەوی (ڕێکخراوی داعش) لەسەر دەستی نەتەوەی ڕەسەنی خاکی سووریا ئەوانیش کوردەکان بوون، کە

مەزڵوم کۆبانێ یاخود مەزڵوم عەبدی، فەرماندەی گشتیی هێزەکانی سووریای دیموکرات (هەسەدە)، لە ٢٣ی ئاداری ٢٠١٩دا بە فەرمی کۆتاییهاتنی "خەلافەت"ی ڕێکخراوی تیرۆریستی داعشی لە باغۆزی سووریا ڕاگەیاند. ئەمەش دوای شەڕێکی درێژخایەن و بە پشتیوانی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی هات، ئەگەرچی ئەمریکا وەک هاوبەشێک لە هێزە کوردییەکانی دەڕوانی، بەڵام ئەوەیان ستراتیژ و پلانی ئەو کاتیان بوو، بەهۆی بوونی زلهێزێکی دیکە لە سووریا ئەویش ڕووسەکان بوون، ئەوانیش لە هەوڵی جێکەوتکردنی پلانەکانی خۆیاندابوون لە ناوچەکەدا، بەڵام بە ڕووخانی دەسەڵاتی بەشار ئەسەد لە ٨ی ١٢ی ٢٠٢٤دا، کە ٥٣ ساڵ بوو لە دەسەڵاتدابوون ئیتر ڕووسیا هاوپەیمانێکی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە کەمبووەوە گەرچی کوردەکان ویستیان ئەوە بوو، کە سیاسەتێکی جۆرێک لە پارسەنگی بگرنەبەر بەرانبەر ئەمریکا و ڕووسیا، بەڵام ڕووداوی داگیرکردنی عەفرین لە ١٨ی ئاداری ٢٠١٨دا لەلایەن داگیرکاری فاشیستی تورک و هێزە پڕۆکسییەکانی، ڕووسیا هێزەکانی خۆی لەم کانتۆنەدا کشاندەوە هەڵوەستی ئەوتۆیان نەبوو، هاوشێوەی ئەمریکا تەنها لە نیگەرانی زیاتر چی هەوڵێکی دیکەیان نەدا بۆ بەرگرتن بەو هێرشە بەربەرییە، لەلایەکی دیکەوە ئەمریکا لە دوای هاتنەسەر کاری دۆناڵد ترەمپ بۆ جاری دووەم، مەترسی لای کوردەکان سەری هەڵدایەوە چونکە لە ماوەی فەرمانڕەوایەتی یەکەمینیدا هەریەکە لە ناوچەکانی گرێ سپی و سەرێکانی گڵۆپی سەوزی بۆ تورکیا هەڵکرد و تورکیاش سەرکەوتووبوو لە دەستگرتن بەسەر ئەم دوو ناوچەیەدا، گەرجی کوردەکانی ڕۆژاوا لە هەوڵی بەردەوامیدانبوون لە هێشتنەوەی پێوەندی دۆستانەی نێوان هێزەکانی سووریای دیموکراتیک و ئەمریکا، بەڵام دەبوایە کوردیش لەوە دڵنیابان کە ئەمریکا وەک ستراتیژی دوور مەودا بەڵێنی پاراستنی بەکوردان نەدابوو، بۆیەشە کوردەکان دەبوایە بۆ پلەی

یەکەم لە هەوڵی تەکمەکردنی ناوچە سنوورییەکانی خۆیان و ناوچە کوردنشینەکاندابوونایە لە زۆربەی ڕوووەکانەوە، چونکە لەلایەکەوە لەژێر گوشاری تورکیادابوون و لەلایەکی دیکەوە هێزە پەکەکسییەکانی دیکەی ئۆپۆزسیۆنی سووریا لە چاوەڕوانی دەلیقەیەکدابوون، کە دووبارە کۆنتڕۆڵی ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی هەسەدە بکەن، ئەوەش لەدوای پاڵپشتییە زۆرەکان کە بەرهەقبوون بۆیان لە هەریەکە لە وڵاتانی عەرەبی (قەتەر، سعوودیە)، و داینەمەی هاندانیان بۆ بەرتەسککردنەوە و نەهێشتنی ڕۆڵی هەسەدە لە سووریای دوای بەشار ئەسەد، بریتییە لە دەوڵەتی تورکیا، کە ئارەزووی گۆڕانەوەی هەژموون و پێگەی خۆیەتی بە ناوچە هەمەجۆرەکانی سووریا، بەڵام ڕای گشتی زۆرێک لە ناوەندەکانی بڕیاری جیهانی بەتایبەتی دەستە کوردییەکان لە زۆرێک لە وڵاتان لە هەوڵی وەستانەوەدانە دژ بەو هێزە تیرۆرستانەی کە خاکی ڕەسەنی کوردان بە ئامانج دەگرن، ئەوەی لە ئێستادا مایەی خۆشحاڵی کوردانە بریتییە لە دروشمی وەکه هەڤی و یەکانگیری نێوان کوردانی هەر چوار پارچە و کوردانی تاراوگە کە بە خۆپیشاندانەکانیان شەقامی ئەوروپی و جیهانیان هەژاندوە لە پێناو پاراستنی کورد و دەستکەوتەکانی لە ڕۆژاڤا، چونکە بەرخودانی کوردان نادیدە گیراوە بەجۆرێک لە جۆرەکان لە لایەن هاوپەیمانەکانەوە، لە سەروی هەمووانەوە ئەمریکا، هەروەک ڕوونە، کە ئەفسانەی تێکشکاندنی داعش لە سەر دەستی بەرخودانی کوردان هاتەجێ، کەچی لە پڕێکدا هێزە بە ناو ناڕەزاییەکانی سووریا بەربوونە گیانی کوردان و خەریکبوو کارەسات بخوڵقێنن بەرانبەر نەتەوەیەک کە ئەوانی پاراست لە هەژموونی داعش کەچی زۆر بە ئەرزشانە لە نەتەوەیەکی سەجار جار ستەمدیدە جارێک لەسەردەستی کۆڵۆنیالیزمی فەڕەنسی و بەریتانی و کردنی بە پارچەیەک لەژێر دەستی وڵاتەکی دروستکراو بە ناوی سووریا و جاری دووەم ستەمدیدەی ژێر دەسەڵاتی حیزبی بەعسی فاشی- سووریا و جارێکیش لەژێر هەڕەشەی دەسەڵاتی داعش، هەزاران ڕۆڵەی خۆیان کردە قوربانی، بەڵام ئەوەی گرنگە کورد دەبێت زۆر بە بەشتی کار بکات بۆ دووبارە چاوخشاندنەوە بە دەست و نەیارەکانی و زامنی بەردەوامی بەدەستهێنانەوەی متمانە و پشتگیری شەقامی کوردی بکات بۆ بەرجەستەکردن و فەراهەمهێنانی ژیانەکی یەکسان بە گشت تاکەکانی، چونکە دواجار کوردبوونە هەموومانی ڕاچڵەکاندووە بە ئەوەی وەک هەر گەلەکی ماف خوراو و ستەمدیدە بگەین بە ژیانەکی ئارام و شایستە بە قوربانییەکانی باب و باپیرانمان داویانە بە ئەم خاک و نشتیمانە.

هەندێک لە ژێدەرە سوود لێ وەرگیراوەکان:

1. ئامانج و دەرئەنجام لە مێژووی بزاڤی نەتەوەیی کورددا، سەلاح ئەحمەد محمد ئەمین، چاپخانەی پاندا، سلێمانی، ٢٠٢٤.
2. سیاسەتی حکومەتی سووریا بەرامبەر بە پرسی کورد لە ڕۆژئاوای کوردستان(1970- 2004)، ئاوات عەبدوڵڵا عەبدولقادر، زانکۆی سلێمانی، کۆلێجی زانستە مرۆڤایەتییەکان، بەشی مێژوو، ٢٠٢٢.
3. کوردانی سووریا لەژێر دەسەڵاتی فەرەنسیدا، نەلیدا فوکارۆ، وەرگێڕانی لە ئەڵمانییەوە: هەڵۆ بەرزنجی، سلێمانی، ٢٠١٢.
4. کوردی سووریا بونێکی نکولی لێکراو، نووسینی هەریەت مۆنتگومری، و، لە ئینگلیزییەوە، مینە، پێشەوا، سلێمانی، ٢٠٠٩.

شوان ئەحمەد باپیر

. سۆران.

٢٦- ١- ٢٠٢٦.

ڕۆژئاڤا و پارادۆکسیزمی مۆڕاڵی

زلهـێزەکان.. جوتیار

ئەوەی لەڕۆژاڤا (باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا) ڕوودەدات، تەنها لە چوارچێوەی شەڕ و هاوپەیمانیەکی ناهاوسەنگدا نابینم. بەڵکوو وەک بەرهـەمی یەکگرتنی دوو هێزی نامۆڕاڵ لە سیاسەتی نێودەوڵەتیی و سیستەمی سەرمایەدارییی کە لە بنەڕەتدا بنەماکانی مرۆڤ و نەتەوە بە نرخ و سوود دەهەڵسەنگێنێت.

ئارگومێنتەکانی دەستپێکی شەڕ لە سوریا بەو شیوەیە بوو، (لە باکووری ڕۆژهەڵاتی سوریا (ڕۆژاڤا)، نەخشەیەک خۆی دووبارە دەکاتەوە، کارەکتەرە کوردەکان بەرپرسیارێتی مەزن دەگرنە ئەستۆ، پێکهاتەی بەڕێوەبەرایەتی سەقامگیر دادەمەزرێنن و لە ژێر بارودۆخێکی توندا کردەوەی مەیدانی و مرۆیی چالاک ئەنجام دەدەن، بە هەزاران قوربانی دەدەن و گیانبازی و ململانێ لە گەڵ قورسترین هەلومەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتی خۆیاندا دەکەن، تەنها بۆ ئەوەی ئەو ستاتۆیە سیاسیە لەلایەن زلهـێزە گەورەکانەوە متمانەی پێبکرێت)، بەڵام دوایین پێشهات ئەوەمان پێدەڵیت، کە ستراتیژییەتی ئەمەریکا کورد تەنها وەک ئامرازێک بۆ گەیشتن بە ئامانجێک بەکاردەهێنێت، ئەو مامەلەیە لە دنیای سیاسەتی ئەمەریکیدا پرسیارێکی ئەخلاقی بنەڕەتی دەوروژێنێت، چ جۆرە ئەخلاق یاساو ریسایەک ڕەوایەتی دەدات بەو جۆرە لە مامەڵەکردن ؟، ئەدی باجەکەی چییە کاتێک کە هاوپەیمانە ئازا کوردەکان بەهۆی هاوپەیمانییە نوێیەکانەوە لە یارییەکی قێزەونی دەسەڵاتی جیۆپۆلیتیکیدا سەرگەردان دەبن؟ ئەو دۆخە نوێیە کە لە سوریا هاتۆتە ئارا، قوڵبونەوە لەو هەڵوێستە نایەکانگیر و پارادۆکسەی ئەمریکاو هاوپەیمانان دەکاتە شتێکی پێویستوو هەڵوێست لە سەرگرتوو.

کورد لەڕۆژاڤا (باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا)دا کاریگەرییەکی بەرچاوی سیاسی و مرۆیی دروستکردووە، بەرێوەبەرایەتیەکان، پێکهاتە و یەکە ئەمنییەکان، سیستەمی تەندروستی و پەروەردە، و فریاگوزاری کارەساتەکان، ئامad□یی ئەوان بۆ هاوکاری و هاوپەیمانی لەگەڵ ئەمەریکاو زلهـێزەکان لەسەر بنەمای ئەو متمانەیە بوو کە سەقامگیری بۆ مافی سیاسیی و کولتوریەکانیان لە سوریای داهاتوودا گەرەنتی دەکرێت.

کاتێک هاوپەیمانان ڕوانگەی سیاسی خۆیان دەگۆڕن بە بەکارهێنانی کورد وەک ئامرازێکی بەسوود لە پرۆژەیەکی نوێ بە ناوی حکومەتی سوریا یان بە پشتیوانیکردنی دەسەڵاتێکی سێنتڕال لەژێر سەرکردایەتی کارەکتەرێکی وەک ئەحمەد شەرع دا، گومانێکی قوڵی بە

ئامرازسازی سەرهەڵدەدات.
دیدگاو سیاسەتی (سەقامگیری بە هەر نرخێک) لە سوریادا، لەسەر حیسابی دوورخستنەوەی یان کەمکردنەوەی مافە سیاسییە درێژخایەنەکان و کەمکردنەوەی ڕۆڵی کوردانی سوریا لە بڕیاری سیاسیدا پێچەوانەی ئەوهەموو قوربانیدانەیە کە کورد (شەرڤانان) بە درێژایی زیاتر لە دەیان ساڵ پێشکەشی کۆمەڵگای نێودەوڵەتیان کرد لە پێناو سەلامەتی و پاراستنی کەرامەتی ئەواندا. ئەو سیاسەتە بەرامبەر بە کوردی ڕۆژاوا پێچەوانەی ئەو بەرپرسیارێتییە ئەخلاقییەیە کە دەبوو هاوپەیمانان و بە تایبەت ئەمەریکا لە بەرامبەر پاراستنی کوردانی ڕۆژاوا بیگرنە ئەستۆ بە پاراستنیان لە پەلاماری دەوڵەتی ناوەند کە بەشێکە لە دەندەیی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکەدا وەهەروەها پاراستنیان لە پەلاماری دەوڵەتی تورک کە نوێنەرایەتی فاشیزمێکی وێنانەکراو دەکات لە جیهانی سیاسی ئەمڕۆدا .
ئەو جۆرە بەرخوردە لە گەڵ کورد لە لایەن هاوپەیمانەکانیانەوە پرسیاری جددی سەبارەت بە ستراتیژیەتی درێژخایەن، شەفافیەت و بەردەوامی و وابەستەیی ئەخلاقی دەوروژێنێت، ئەو جۆرە مامەڵەیە متمانەی کوردەکان لە ڕۆژاڤادا بە پابەندبوونی هاوپەیمانان و ئەمریکا تا ئاستێکی زۆر قوڵ تێکدەدەن و لە ناودەبەن.
خوێندنەوەی من بۆ ئەو ئالانگاری و پێشهاتانە، جەختکردنەوەیە لەسەر دەستەڵاتێکی سەنتەڕاڵ بە سوریا لە سەردەمی ئەحمەد شەرع دا لە لایەن ئەمەریکاوە، گۆڕانکاری لە مۆدێلی لامەرکەزی بۆ ناوەندگەرایی ڕەها و زیاتری دەوڵەت دەگۆڕینێت، ئەو گۆڕانکارییە بۆ کورد بە ئەگەرێکی زۆرەوە بە مانای لاوازبوونی سیستەمی حوکمڕانی خۆسەر کە بەدرێژایی ساڵانێک بنیات نراوە و بە مانای هەژموونی سیاسی نوێ لەلایەن دیمەشقەوە دێت.
هەموو ڕوداوەکان وا دەردەکەون کە ئەمەریکا و هاوپەیمانان بەرگەی کۆنەپەرسترین هێز دەگرن یان تەنانەت پشتگیری ڕەهاشی دەکەن تەنها لە بەرامبەر بەهێزکردنی دەستەڵاتی ئیسلامی سیاسی سونەدا بە ئیحتیواکردنی هەژموونی شیعەگەرایی لە ناوچەکەدا، بە گرتنەبەری ئەو سیاسەتەش لە لایەن هاوپەیمانانەوە، دیمەنی تەناهی لە ڕۆژئاڤا(باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا) گۆڕانکارییەکی گەورەی بەسەردا دێت و هیچ دوریش نییە وێنە سیاسییەکە سەدەرسەد پێچەوانە ببێتەوە بەو مانایەی ئەمەریکا خۆی وەک شەریکێک لە گەڵ دەوڵەتی ناوەند دژ بە ڕۆژئاڤا و خۆسەریەکەی کورد کار بکات و لەبری ئەوە دەستەڵاتی ناوەند و دیمەشق وەک ئەکتەری سەرەکی ناوچەکە بەهێز بکات.
تورکیا دەتوانێت ئەم دینامیکییە بەکاربهێنێت بۆ فشارخستنە سەر یەپەگە/یەپەژە و پەرەپێدانی هەماهەنگییەکی نزیکتر لەگەڵ ئەحمەد

شەرع و دیمەشق دژی خەسەری و دەستەڵاتی کورد، ئەوەش دەبێتە هۆکارێکی بەهێز بۆ تێچووی قەبارەیەکی مرۆیی گەورەتر لە قوربانیەکان و دەبێتە فاکتێک بۆ وێرانبونی ژێرخان و بارودۆخی ژیانی مەدەنی بە کوردانی ڕۆژئاڤا لە ڕووی جیۆپۆلەتیکییەوە، بە هاتنە ئارای ئەونەخشە تازەیە و ئەو شەرایەتە جیۆپۆلەتیکیە، کورد ڕووبەڕووی نۆرماتیف(معیار) ێکی دووانەیی دەبێتەوە، بەو مانایەی هاوپەیمانەکانیان لە کاتی قەیرانەکاندا پشتیوانی ئۆتۆنۆمی بە ئەوان دەکەن و پاشان هەوڵی دروستکردنەوەی متمانە بە دەسەڵاتی ناوەندی کە وەک هەڕەشەیەک لە سەر خۆیان هەستیان پێدەکرد دەدەن، ئەم شێوازە پاڕادۆکسە لە مامەڵەی سیاسی دەبێتە هۆی لەدەستدانی باوەڕو متمانەی سیاسی بەو هاوبەشییەی کە ساڵانێکە کورد هیوای لەسەر هەڵچنیوە، کە بە داخەوە زۆربەی زۆری کاتەکان گۆڕانی هاوپەیمانییەکان بە مانای سەختبوونەوەی ڕێگاکانی بەردەم نەتەوەی کوردن لەو ناوچەیەدا، بە مانای بێئومێدی و لە دەستدانی متمانە و ئاوارەبوون و دەربەدەریەکی ترن بۆ ئیمە.
ئەوەی کە پێویستبوو ئەمەریکا و هاوپەیمانان بیکەن بۆ کوردی ڕۆژئاڤا، نەخشەڕێگایەک کە بە شێوەیەکی سیستماتیک ئەو مۆدێلە لە بەڕێوەبردن کە یەکەم جارە لە ناوچەکەدا ئەزموون دەکرێت بە هێزەوە پشتیوانیان کردبایە، لایەنیکەم لە ئۆتۆنۆمی کولتووری و بەشداری ئابووری و حوکمڕانی ناوخۆیی لە چوارچێوەی (سەروەری دەوڵەتدا) بەو ئارگومێنتەی کە ئێستا هاوپەیمانان بانگەشەی بۆدەکەن، دەبوایە ئەمریکا وەک نێوەندگیرێکی باوەڕپێکراو مامەڵە بکات لەگەڵ کوردانی ڕۆژئاڤا نەوەکوو وەک هاوپەیمانێکی درۆزن و هەڵخەڵەتێن.
بە داخەوە پێشهاتە تازەکان هەڵگری هیچ ئاماژەیەکی پۆزەتیڤ نین لە پەیوەست بە ئالوگۆڕی جارەنوسی کوردانی ڕۆژئاڤا، هاوبەشیە تازەکەی سوریا-ئەمریکا ئەوەمان نیشان دەدات کە چۆن لە چرکەیەکدا دەتوانرێت بنەما مۆڕاڵیەکان لە پراکتیکدا بگۆڕدرێن، کاتێک بەرژەوەندیە ئابوریە ستراتیژیەکان زاڵ دەبن. کورد لە رۆژاڤادا شایەنی ئەوە بوو کە ئەمریکا هاوبەشییەکی جێی متمانە و درێژخایەنی لەگەڵ دووپات بکاتەوە کە لەسەر بنەمای سەروەری و ئەو پەیوەندیە ئیتنیکیە/سیاسیە دروستکرابوو لە نێوان پێکهاتە جیاوازەکاندا نەوەکوو لە بەریەک هاڵوەشاندنی و جێهێشتنی ئەوان لە ناو ململانێی ئەقیانوسی پڕ شەپۆلە هەڵچوەکانی ناوچەکەدا بە تەنها.
لە لایەکی تریشەوە ئەگەر وردبینانەتر بارودۆخەکە هەڵسەنگێنین، من پێم وایە ململانێ و توندوتیژی نێوان گروپوو پێکهاتە سیاسیەکان لە سوریا، بە شێوەیەکی تەواو جیاواز لەوەی باس دەکرێت، بەرهەمی ئەو جیهانەیە کە تێیدا نەتەوەکان و خاکەکان وەک بازاڕ بینراون و

دەبیندرێن، لە سیستەمی سەرمایەداریی جیهانی دا، گرنگ نییە کێ دەمێنێت یان کێ دەکوژرێت؛ گرنگ ئەوەیە کە کام ناوچە ئارامە بۆ سەرمایە خستنەگەڕو سەرمایەگوزاری، کام شەڕ سوود و قازانجی زیاتر دروست دەکات و کام هێز دەتوانرێت بە کەمترین تێچوون بەکاربهێنرێت. من لەو چوارچێوەیەدا تەنها ئەوە دەبینم کە کورد، هەمیشە وەک هێزی هەرزان و قوربانییەکی گونجاو بۆ مامەڵە سیاسیەکان لە ناو ئەو بازاڕەدا هەڵبژ□رردراوە.
بێدەنگی و ئەو سکوتە سەرتاپاگیرە نێودەوڵەتیە لە بەرامبەر هێرشەکان بۆ سەر رۆژئاڤا، تەنها بڕیارو مامەڵەیەکی سیاسی نییە؛ بەڵکوو بڕیارو مامەڵەیەکی ئابووریشە. کاتێک شەڕ بەردەوام دەبێت، بازاڕی چەک، بازاڕی پاراستنی دەسکەوتەکان و بازاڕی قەیران و جارەسەرە سیاسیەکانیش بەردەوام دەبن. لەم بازاڕەدا، خوێنی خەڵکی و هاووڵاتیان هیچ نرخێکی نییە. ئەمە نامۆڕاڵی ئەو سیستەمەیە کە بە زمانی واقعی ناتوانی پێناسەیەکی تری پێبدەی.
ئەو هێزە نێودەوڵەتییانەی کە خۆیان بە پارێزەری ماف و دیموکراسی ناساندووە، لە ڕاستیدا بەشێکن لە جەوهەری ئەو سیست□م□ و هاوپەیمانەکانی، کاتێک قسە لە ماف و ئازادی دەکەن، ئەوە تا ئەو کاتەیە کە ئەم مافانە لەگەڵ بەرژەوەندییە ئابوورییەکانی ئەوان بەریەککەوتنیان نا بێت. کاتێک ماف و بەرژەوەندی بەریەک دەکەون، ماف دەخورێت و بەرژەوەندی دەپارێزرێت، کە ئەوەش باڵاترین ئاستە لە نامۆڕاڵیی سیاسی سیستەمی سەرمایەداری نوێ.
بە تیڕوانینی من ئەمریکاو هەوپەیمانەکانی، کوردانی ڕۆژئاڤاو و پڕۆژە سیاسیەکەیان لە کوردستانی سوریا وەک هەوڵێک دەبینن بۆ تێکدانی ئەم فۆرمولە سیاسی و ئابوریەی خۆیان ، بەڵام هێشتاش تا ئاستێک باوەڕم بەوەیە کە ڕۆژئاڤا، لە هەموو قورسیی و روبەڕوبونەوەکاندا، هێشتا دەتوانێت شوێنی دروستکردنی گوتارێکی سیاسی و پێگەیەکی سەربازی بەهێز بێت بۆ ئەو بەشەی کوردستان، گوتارێک بێت دژی توندڕۆیی دینی و نەتەوەیی ، دژی هاوپەیمانی درۆینە و دژی سیاسەتێک کە ژیان و بوونی مرۆڤەکان بە ژمارە هەڵدەسەنگێنێت.

ترەند/ داهێنان (پێشکەوتن، لە سەرکێشی و بوێریدایە).. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

(ترەند) توانا و جوولەی گشتی بیرکردنەوە و هەڵسوکەوت، یان سەرگەرمی و تێڕوانینی هاوبەشی نێو کۆمەڵگا، وەک فۆرمێك لە فۆرمەکانی ئازادی بەرز دەنرخێنێ. خێرایی و دووبارەبوونەوەی ترەند لەلایەك زمان و ئازادی وەک بەرپرسیارییەتی و بوێری بەرجەستە دەکات، لەلایەکی دیکە جیاوازی زمانیی داهێنانی تاکی سەرکێش پەردە پۆش دەکات؟!.

بە بەدواداچوونی توانای ترەند کە بوێری لەخۆدا هەڵگرتووە و سەرکێشی داهێنان کە چەمکی دەستپێشخەری دەنوێنێ، هەوڵدەدەم خوێندنەوەیەکی گشتی بە زمان لەڕێگای (ئازادی/ بەرپرسیارییەتی) و (ئازادی/ داهێنان) بکەم و خوێندنەوەیەکی تایبەت بە (جیاوازی زمانیی تاکی سەرکێش) بکەم و لەڕێگای چەمکی جیاوازییەوە بڵێم: ئەگەرچی لەڕوویەك لەڕووەکان چیرۆکی بەرپرسیارییەتی سەردەم و خێرایی و دووبارەبوونەوەی ترەند (وەک هاوبەشی پێویستی کۆمەڵگا و توانای بوێری و هێزی میدیا و هەست و ئارەزووی مرۆڤ لە کاتە دیاریکراوەکاندا) زمانی هاوبەشی سەردەم دەپارێزێت؛ لەڕوویەکی دیکەوە (وەک یەکێک لە گرنگترین و قووڵترین پانتاییەکانی ئازادی کە هۆشیاریی ڕەخنەیی زمانی تاکی سەرکێش و دەستپێشخەری هەڵگرتووە و کاریگەری قووڵی لە گۆڕانکارییەکاندا هەیە) جیاوازی داهێنان پەراوێز دەخات!.

بە کورتی (خێرایی ترەند) بە قووڵی بیر لە سەرکێشی و هەنگاو هەڵگرتن و سەیرورەی گۆڕانکارییەکان ناکاتەوە، بەقەد ئەوەی بیر لە توانای ڕووبەڕووبوونەوەی (ترسی لەدەستچوون) دەکات؛ بەقەد ئەوەی هەوڵی سەرگەرمی کاتی دەدات، ڕاکێشانی سەرنجی گشتی (چیڕۆکی بەرپرسیارێتی) وەک هێزی میدیا و تەکنەلۆژیا لە بازاڕی ئەخلاقدا چەشنی (داهێنان) برەو پێبدات؛ بەڵام لەبەرانبەردا (هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێنان) لەگەڵ گرفتە ناکۆتاییەکانی (ئازادی و جیاوازی و زمان)دا دەژی و بە قووڵی بیر لە سەیرورە و گۆڕان دەکاتەوە.

کەواتە زمانی داهێنان (وەک کردە) و بەکارهێنانی ترەند (وەک ئامراز)، یان لە خاڵی جیاوازی نێوان سەرکێشی و بوێریدا دەشێ

(ئازادی زمانی جیاواز و هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێنان) کەی ئەو ڕوونکردنەوە و ڕێکخستنە نمایشخوازانەی ترێند و سەرگەرمی تێپەڕێنێ... چونکە هەمیشە داهێنان و جیاوازی شێوازێکی نوێ بە کردەی ئازادی زمان دەدۆزێتەوە، بەبێ ئەوەی پشت بە شێوەخوازی ڕاکێشانی سەرنجی گشتی و هاوبەشیکردن، هێزی سەرگەرمی، لایک، کۆمێنت ببەستبێت. وەک چۆن (خێرایی و توانای ترێند و ئامرازی تەکنەلۆژی) شێوازێکی نوێ بە خۆنمایشکردن و چیڕۆکی بەرپرسیارێتی وەک دەرئەنجامی هاوبەشی پێویستی کۆمەڵگا، هێزی میدیا و هەست و ئارەزووی مرۆڤ لە کاتێکی دیاریکراودا دەدۆزێتەوە!.

هەڵبەتە گرفتە ناکۆتاییەکانی ئازادی زمان، لە بوێری و سەرکێشی ترێند و داهێنانەوەیە؛ بەڵام یەکێک لە بنەڕەتترین سەرکێشییەکانی ئازادی زمان جیاوازییە، نەك چیرۆکی بەرپرسیارێتی؛ جیاوازی هەمیشە تێگەیشتنێکی نوێیە بە دیتنی گرفتە ناکۆتاییەکانی تاك و زمان. بەو مانایە داهێنان تەنها کۆمەڵێک فۆرمی خێرا و کاتی بڵاوبوونەوەی سەردەم نییە، وەک چۆن زمان تەنها کۆمەڵێک وشە یان دەق نییە کە واتایەکی بەرپرسیارانە و ڕێکخراوی ترێندخوازی هەبێت؛ بەڵکە داهێنانی زمانیی تاکی سەرکێش، گەڕانەوەیە بە ئازادی ئازادی... ئازادی داهێنان جیاوازییە. بوێری و سەرکێشی زمانی داهێنانە و یەکێك لە ڕەگەزەکانی ئازادی بوێریی و سەرکێشی زمانە، بەو مانایە پێشکەوتنی زمان هەم ناوەکییە و هەم دەرەکییە!.

بەڵام بڵاوبوونەوە و دووبارەبوونەوەی ترێند درووستکراوی تاک نییە؛ بەڵکە لە هێزی هاوبەشی کۆمەڵگا و میدیا و تەکنەلۆژیای سەردەمدایە... هەموو ئەم تێگەیشتنە جیاوازانەش لەو بیرکردنەوانەن کە توانای ترێند (خێرایی بڵاوبوونەوە) و مێژووی زمان (بەردەوامی) وەک (ئارەزووی پێشکەوتن) پرۆسیسەی دەکەن؛ بەڵام هەمیشە (جیاوازی زمانیی تاکی داهێنەر) دەیەوێت بیرەکەی ترێندی تەکنەلۆژی و بیرەکەی بەردەوامی مێژوویی لە سەیرورەدا تێپەڕێنێ؛ دەیەوێت لەجیاتی ڕووبەڕووبوونەوەی ترسی لەدەستچوون و لەجیاتی چیرۆکی بەرپرسیارییەتی... هەمیشە (قووڵی مەعریفی) و (دابڕانی مێژوویی) پەرە پیبدات.

بەمجۆرە (جیاوازی زمانیی تاکی سەرکێش) لەڕووی ڕەخنەییەوە توانیوویە مێژووی زمان لە چوارچێوەی مێتۆدەکانی بەردەوامی و بەرپرسیارییەتی ئاڕاستەکراو و دووبارەبوونەوە ڕزگار بکات؛ جیاوازی زمانیی تاکی داهێنەر هەمیشە بەدوای بوێری- سەرکێشی و ئازادییەکانی داهێنان و سەیرورەی مەعریفەی جیاوازەوەیە؛ هەمیشە لە وێنە باوەکە و خێرایی بڵاوبوونەوەی تەکنەلۆژی سەردەم، دوور دەکەوێتەوە... جیاوازی داهێنان بەجێی ئەوەی پێشنیاری

بەرپرسیارییەتی و نمایشخوازی بکات… پێیوایە دەبێ دەق و زمان لەسەر ئازادی جیاوازییەکان و سەرکێشی تاک و هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێنان ڕابێتەوە، هەمیشە خۆی پێوەری ساتەوەختی جیاوازیی خۆی بێت، نەک وەک ئاوێنەی ڕەنگدانەوەی بیرۆکەی چەپێنراوی زمان و چەپێنراوی ناوەوەی تاک بێت، نەك خۆی لە پێویستی کۆمەڵایەتی و هێزی میدیا و سەرگەرمی و تەکنەلۆژیای سەردەمدا بدۆزێتەوە؟!
لێرەدا سەیرورەی جیاوازیی و تاکخوازی دەبێتە خاڵی لاوازی بەرپرسیارییەتی و بەکاربردنی زمانی هاوبەش، چیرۆکی بەرپرسیارییەتی و تەکنەلۆژیای بەکاربردن بەوە تۆمەتبار دەکات کە فۆرمخوازی سەردەم یان ترەند (هۆشیاری گشتی) لە خۆنمایکردن زۆتر شتێکی دیکە نییە… بەمجۆرەش بازاڕی خۆنمایکردن چەمکی جیاوازی زمانیی تاکی سەرکێش دەخاتە چوارچێوەی ناپاکییەوە، هەمیشە عەقڵییەتی باو، هۆشیاری گشتی، چیرۆکی بەرپرسیارییەتی … چەمکی جیاوازی و تاکخوازی پەراوێز و سەرکوت دەکات! دەمەوێ بەم هەندێک جار (دەسەڵاتی زاڵ) جیاوازی و تاکخوازی وەها پیشان دەدات، کە پێشێلکردنی پێشکەوتن و بەرپرسیارییەتییە؛ بەو مانایەش ڕامانی قووڵ لە بەرانبەر خۆڕایی بەهاوبوونەوە، داهێنان لە بەرانبەر سەرگەرمی، نەرێنی لە بەرانبەر ئەرێنی… بە شێواندنی ئاسایش و ئازادی لێکدەداتەوە؛ ئەگەرچی کردەی جیاوازی زمانیی تاکی سەرکێش لە هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێناندا هەمیشە چەمکی بەرپرسیارییەتی و ترەند وەک ئامراز دەخاتە ژێر پرسیارەوە.
خاڵێکی دیکەی نەرێنی و هۆشیاری ڕەخنەیی ئەوەیە کە زمان و شێوازی نووسینی جیاواز نامۆیی دەخاتەوە؛ بێگومان زمانی نامۆ و جیاواز هاوشێوەی ژیانی خەڵك نییە، بەڵام هەڵبژاردنی مرۆڤەکان دەگۆڕێ؛ هەندێک جاریش ناکۆکی تاکگەرایی دەخاتەوە (تۆ لە یەك کاتدا ئازادی و بەرپرسیارییەتی وەک دوو بیرۆکەی دژ بە یەك هەڵدەگریت، دەشزانی هەردووکیان وەک ئەرێنی و نەرێنی یەك ئەوی دی لاواز دەکات، لەگەڵ ئەوەشدا باوەڕ بە هەردووکیان دەکەیت و لۆژیکی دژ بە لۆژیك بەکار دەهێنیت.) ئەمە وای کردووە چەمکی جیاوازی سەر بە ئازادی بێ و چەمکی سەرگەرمی سەر بە توانای ترەند، چەمکی داهێنان سەر بە بوێری و سەرکێشی بێ و چەمکی بەرپرسیارێتی سەر بە تێڕوانینی هاوبەشی نەو کۆمەڵگا، بە پێچەوانەشەوە ڕاستە…هەر بەو مانایە پێشکەوتن لە جیاوازییدایە.
لەڕووی ناوەڕۆکیشەوە، پرسیاری گرنگ ئەوەیە: ئایا (جێ پەنجەی نامۆیی- جێ پەنجەی نەرێنی) لە وێنەی خێرای ترەنددا- لە وێنەی بەربڵاوی ئەرێنییدا بەشێوەیەکی تەواو پێشکەش کراوە؟! چەمکی پێشکەوتن لە جیاوازییدایە و هەوڵدەدات ڕوونی بکاتەوە کە ئازادی

سنووری دیاریکراوی نییە؛ ئەمەش هۆکاری ئەوە بوو کە جیاوازی لە قۆناغی دواتردا بەرەو بەرپرسیارێتی بگوازێتەوە و بە جۆرێکی دیکە گرنگی بە پەیوەندی نێوان قووڵایی و خێرایی بدات! بێگومان لە هەموو ئەم ڕەخنانەشدا، ناتوانرێت گرنگی و کاریگەری زمانی جیاواز لە بەرانبەر ئازادی، سەرکەشی لە بەرانبەر داهێنان، نەرێنی لە بەرانبەر ئەرێنی… بچووک بکرێتەوە؛ چونکە ئەوە سەیرورەی جیاوازییە ڕێگایەکی نوێی کردۆتەوە بۆ تێگەیشتن لە ئازادی زمان و سەرکەشییەکانی تاکی داهێنەر و ڕەخنەکارییەوە، ئەگەرچی زۆر جار زمانی جیاواز و سەرکەشییەکان و ڕەخنەکاری بە شێواندنی ڕەهەندەکانی ئاسایش و ئازادی بەکارهاتووە؟!.
قسەی کۆتایی ئەوەیە: جیاوازی زمانیی تاکی سەرکەش، تێگەیشتنەکە هەم توانای ڕووبەڕووبوونەوەی هەیە و هەم دەستپێشخەری و هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێنان- سەیرورە. سەیرورەی داهێنان لە دەستپێشخەری و هەنگاو هەڵگرتندا گوزارشت لە ئازادی و بیرکردنەوەی قووڵ و زمانی تاکی جیاوازدا دەکات. لەوەوە ڕەخنەی تووند لە جوولەی گشتیی بیرکردنەوە، هەڵسوکەوت یان تێڕوانینی باوی نێو کۆمەڵگا و چیرۆکی بەرپرسیارییەتی و توانای ڕووبەڕووبوونەوەی ترسی ناوەکی دەگرێت!. ترسی ناوەکی لەوەدایە کە لەپێناو داهێنان و چرکەساتە دەرەکییەکاندا مانای ئازادی و ئاسایش و بەرپرسیارییەتی ناوەکی کەمڕەنگ دەکات؛ بەڵام لە کۆی گشتیدا (هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێنان و جیاوازی) بە یەکێک لە بنەماترین تێگەیشتنەکانی ئازادی و پێشکەوتن و گۆڕانکارییەکانی سەردەم دەژمێردرێت.

عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا
هەولێر 5/1/2026

گرێی ئۆدیپ لە نێوان تراژیدیای شانۆیی و شیکاری دەروونی..

حەیدەر عەبدولڕەحمان

زۆر جاران لەبواری شانۆو شیکاری دەروونیدا باس لە (گرێی ئۆدیپ) دەکرێت، لەو کاتانەدا گەلێك پرسیار بەخەیاڵماندا دێن:
ئەرێ (ئۆدیپ) کێیە؟ چیرۆکەی چییە؟ بۆچی ئەم چیرۆکە بۆتە بەردی بناغەی دەروونناسیی مۆدێرن؟
کاتێ بەدوای وەڵامی ئەو پرسیارانەدا گەڕایت تێ دەگەیت کە:
ئۆدیپ ـ کۆنترین و ناودارترین کارەکتەری ئەفسانەییە لەمێژوودا، کە لەلایەن فەیلەسوف و شانۆ نووسی یۆنانی (سۆفۆکلیس) لە سەدەی پێنجی پێش زایین، یان ڕوونتر بڵێین، بە یەکەمجار لە ساڵی ٤٣٠ـ دا بە ناوی (ئۆدیپ پاشا) لە سەردەمی زێڕینی شانۆی یۆنانیدا نمایشی کراوە..
چیرۆکەکە چۆنە؟
ئۆدیپ کوڕی (لایەس) پاشای مەملەکەتی (تیبە) و (جۆکاستا) دایکە یەتی.
پێش لەدایکبوونی (ئۆدیپ) کاهینەکان پێشبینییەکی ترسناکیان بۆ باوکی گێڕاوەتەوە ، کە ئەم منداڵەی لەدایك دەبێت، قەدەر وای بۆ نووسیوە، لە ئاکامدا باوکی خۆی دەکوژێت و دایکی خۆی لەخۆی مارە دەکاتەوە.
(لایەس) پاشا، کە گوێ بیستی ئەو پێشهاتە ترسناکە دەبێت، توشی شۆك دەبێت، بەهەموو توانایەکی خۆیەوە هەوڵ دەدات ڕێگری لەم کارەساتە ترسناکە بکا، فەرمان دەدا هەر لەگەڵ دەستپێکی لەدایك بوونیدا، پێیەکانی منداڵەکە کون بکەن و پەت بکەنە ناوی (بۆیە ناوی (ئۆدیپ) واتە ـ پێ ئاوساو) ی لێ دەنێن، پاشان لە چۆڵاییەکدا بەجێی بێڵن تا لە برسان دەمرێ ، یا ئاژەڵە دڕندەکان دەیخۆن .
بەڵام قەدەر وای هێنا شوانێك بە ڕێکەوت ئەم منداڵە بدۆزێتەوە، دڵی پێی دەسووتێت و پێی وا دەبێ کە کۆرپەکە ڕادەستی پاشای (کۆرینپ) بکات کە منداڵیان نابێت.
ئیدی (ئۆدیپ) وەك شازادەیەکی نازدار لای ئەو پاشاو ژنە پاشایە گەورە دەبێت..
بەڵام ئەویش کە گەورە دەبێت و کا ئینەکان بەختی دەخوێننەوەو ئەوانیش پێشبینی شوومی پێ دەڵێنەوە (کە باوکی دەکوژێت و دایکی دەخوازێت).
ئۆدیپ لەترسان لە شارەکەی خۆی (کۆرینت) ڕادەکات، تا لەدایك و باوکە بەخێوکەرەکەی دوور بکەوێتەوەو ئەو هەقیقەتە تاڵە نەبیستن، چونکە ئۆدیپ هەر وای دەزانی ئەوان دایك و باوکی ڕاستەقینەی ئەون

لە گەشتەکەی دا بەرەو شاری (تیبس) لە سێ ڕیانێکدا لەگەڵ پیاوێکی بەتەمەن و پاسەوانەکانی ، لێیان دەبێتە دەمەقاڵەی و شەڕو پێکدادان، لە ئەنجامدا (ئۆدیپ) پیرە پیاوەکەو پاسەوانەکانی دەکوژێت، بێ ئەوەی ئەوە بزانێت، کە ئەو پیرە پیاوەی کوشتی، ئەوە (لایۆس) پاشای باوکی بوو.

ئیدی دوای ئەوەی (لایۆس) پاشا دەکوژرێت، شاری (تیپس) بێ پاشا دەمێنێتەوە، لەهەمان کاتدا بوونەوەرێکی ئەفسانەیی بە ناوی (سفینکس) سەرچاوەی ئاوی شارەکەی گەمارۆ دابوو، خەڵکی شارەکە بڕیاریان دابوو، کە ئەو بوونەوەرە بکوژێ و خەڵکەکە رزگار بکات، دەکرێتە پاشای مەملەکەت و شا ژنی لە مارە دەکەن.

ئەوەبوو ئۆدیپ ئاواتی خەڵکەکەی بەدەست هێناو کردیان بەپاشای شارو (جۆکاستا)ی شا ژنیان لە مارە کرد .

دوای تێپەڕ بوونی چەندین ساڵ و چوار منداڵ، هیچ لەوان نەیان دەزانی کە (ئۆدیپ) و (جۆکاستا) کوڕو دایکی یەکترن .

ئیدی دوای ئاشکرا بوونی ئەو تراژیدیا گەورەیە (جۆکاستا) لە تاوان خۆی دەخنکێنێت و (ئۆدیپ) پاشاش چاوەکانی خۆی دەردەهێنێت، تا ئەو جیهانە نەبینێت کە ئەو تاوانەی تێدا کردووە.

گرێی ئۆدیپ لە دەروونناسیدا

سیگمۆند فرۆید، کە بە باوکی شیکاریی دەروونی دا دەندرێت، ئەم شانۆگەرییەی (سۆفۆکلیس ــ ئۆدیپ پاشا)ی وەك بنەمایەك داناوە، بۆ داڕشتنی گرنگترین تیۆری خۆی و ناوی ناوە (گرێی ئۆدیپ) (Oedipus Complex)

چەمکی گرێ ی ئۆدیپ لای فرۆید چیە؟

تیۆری گرێ ی ئۆدیپ ــ پڕ مشتومڕترین چەمکەکانە لە شیکاری دەروونناسیدا،کە سەرچاوەکەی لە ئەفسانەی (ئۆدیپ پاشا) ی سۆفۆکلیسەوە وەرگرتووە.

زۆرێك لە دەروونناسانی سەردەم پێیان وایە ئەم تیۆرە زیاتر هێمایە (ڕەمزییە) بەڵام (فرۆید) پێی وابووە کە ڕووداوەکانی ئەو نمایشە تەنها چیرۆکێکی کۆن نییە، بەڵکو گوزارشتە لە ئارەزووە شاردراوەکانی مرۆڤ لە قۆناغی منداڵیدا و دەڵێت :

(سۆفۆکلیس) تەنها شاعیر نەبووە، بەڵکو وەك دەروونناسێك وابووە کە توانیویەتی دەروونی مرۆڤ بناسێت پێش ئەوەی زانستی ی شیکاری دەروونی هەبێت.

زۆرێك لە دەروونناسە مۆدێرنەکانیش ڕەخنە لەم تیۆرەی (فرۆید) دەگرن و پێیان وایە ئەمە پەیوەستە بەکۆمەڵگایەکی دیاریکراوی وەك کۆمەڵگای باوك سالاریی نەمسا لە سەدەی ١٩) و مەرج نییە بە هەموو کولتوورێك و هەموو منداڵێك ڕاست بێت.

بەڵام ئۆدیپ هێمایە بە ململانێی ئەبەدی نێوان ویستی مرۆڤ و قەدەری مرۆڤ، هەروەها نێوان (ئارەزووە شاراوەکان) و (یاساکانی کۆمەڵگا).
فرۆید توانی ئەم ئەفسانە کۆنە بکاتە کلیلی تێگەیشتن لە ئاڵۆزترین باری دەروونی مرۆڤ.
بۆیە شانۆگەری (ئۆدیپ پاشا) تەنها چیرۆکێکی خەمناك نییە، بەڵکو یەکێکە لە قووڵترین دەقە فەلسەفییەکانی مێژووی مرۆڤایەتی.
سۆفۆکلیس لەم بەرهەمەدا گەلێك پرسیاری ورووژاندووە، کە تا ئەمڕۆش مرۆڤایەتی سەرقاڵ کردووە.
دەپرسێت: ئایا مرۆڤ ئازادە لە هەڵبژاردنی چارەنووسی خۆی؟ یان تەنها بووکەڵەیەکە بەدەست قەدەر؟
نا قەدەر تەڵەیەکە، مرۆڤ چەند زیاتر پەلەقاژەی بۆ بکات، توندتر دەبێتەوە.
کاتێك (ئۆدیپ) لە کۆتاییدا ڕاستییەکان دەبینێت، بە دەستی خۆی چاوەکانی خۆی کوێر دەکات. ئەمە ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە ڕاستی ئەوەندە بەژانە، چاوی مرۆڤ بەرگەی بینینی ناگرێت.
(سۆفۆکلیس) دەیەوێت سنوورەکانی عەقڵی مرۆڤ نیشان بدات. ئەو دەڵێت مرۆڤ هەرچەندە زیرەك بێت، هێشتا لە بەرامبەر یاساکانی خوادا هیچ نییە.
شکستی ئۆدیپ، شکستی ئەو غوروورە بوو کە پێی وابوو دەتوانێت لە سەروی ئەو دەسەڵاتەوە بێت.
هەروا سۆفۆکلیس فەلسەفەی سزای دەرخستووە، ئەوەتە کاتێ ئۆدیپ بڕوای بەوە هەیە کە تاوانی کردووە ، بەڵام خۆی ناخاتە دەرەوەی سزا، هەرچەند دەسەڵاتی خۆ شاردنەوەی هەبووە لە سزا ، ئەوەتا وەك پاڵەوانێکی ئەخلاقی خۆی سزا دەدات و چاوەکانی خۆی دەردێنێ .
بۆیە کاتێك بینەر دەبینێت پاشایەکی گەورەی وەك ئۆدیپ بەو شێوەیە دەبینێ، هەست بە دوو شت دەکات: ترس لەوەی کە ڕەنگە ئەمە بەسەر هەر مرۆڤێکدا بێت و بەزەیی بە ئازارەکانی ئۆدیپ بێتەوە، ئەم هەستە وا لە مرۆڤ دەکات لە ڕووی دەروونییەوە خاڵی بێتەوە و هەست بە هاوسەنگی بکات.

حەیدەر عەبدولڕەحمان

ئاڵوگۆڕی کولتووری لە چ پنتێکدا بە ئەنجام دەگەیەنرێ.. مەحمود چاوەش

کولتوور بەو ئاڵوگۆڕە کۆمەڵایەتیانە دەناسرێتەوە، کە ئەندامانی گروپێک (یان هۆز و عەشیرەتێک)، نەتەوەیەک لەنێو خۆیاندا پێکیانەوە دەبەستێتەوە. داب و نەریتیش بەشێکی دانەبڕاوی خەسڵەتەکانی کولتوورن. ئەمە ڕەنگە پێناسەیەکی کەونی کولتوور بێت، لە جیهانگیری ئەمڕۆ تەکنۆلۆژیەکی کولتووری ئەوتۆی پێکهێناوە، کە گروپ و ئەتنی و تەنانەت گەلەکانیشی پێکەوە گرێداوە. دیارە مەبەست و داخوازییە سیاسی و ئابورییەکان سنوری گەلێک کولتووریان بەزاندووە و جیهانیان بچوکتر (گلۆبال) کردتەوە. ئەمەش بە بەشێکی دانەبڕاوی ئەو ئاڵوگۆڕە کولتووریانە دەنرخێندرێت و هەمیشە بەشێکی دانەبڕاویش بووە لە مێژوودا. هێرش و جەنگەکان و داگیرکردنی خاك و گەلانی تر مەودای زیاتری بە ئەم ئاڵوگۆڕە کولتووریانە ڕەخساندووە، کە هەمیشە کولتوورێك (کولتووری داگیرکەر و هێرشبەر) بەسەر ئەوی تردا (کولتووری داگیرکراو و هێرشبراوەسەر زاڵبووە و کولتووری خۆی بەسەردا سەپاندووە. هێرشەکانی مەغۆل، ڕۆمانەکان، عوسمانیەکان، بە فتوحاتی ئیسلامیشەوە نموونەی زیندوی ئەم ڕاستییە مێژووییەن. لە هەندێك نووسینی پێشومدا باسی ئەم ئاڵوگۆڕە کولتووریانەم کردووە و بە "سەپاندنی کولتووری" پێناسەکراون. ئەگەر مێژووی تازەی دەڤەری ئێمە، بەتایبەتی کوردستان لە ڕوانگەی ئەم ئاڵوگۆڕە کولتوریانەوە بسەنگێنین، لەوە حاڵی دەبین، کە هەمیشە ساویلکانە ڕوانیومانەتە کولتوورەکانی دەوروبەرمان. ڕەنگە زیادەڕۆیی نەبێت، ئەگەر بڵێین، کولتوورەکانی دەوروبەرمان هەمیشە توانیویانە داب و نەریتی خۆیان بەسەرماندا بسەپێنن و لە بەرژەوەندیەکانی خۆیاندا سودی لێوەربگرن. هەمیشە کولتووری ئەمەیان مانیپولە (بەشێوەیەکی نەگەتیڤ دەستکاری) کردووە، نەك لەڕووی سیاسی و ئابوریەوە، بەڵکو لە بوارەکانی کۆمەڵایەتی و دیانەتەکانیشەوە. دەتوانین بڵێین ئاڵوگۆڕەکە تاکو ئەم ڕۆژگارەش یەکلایەنە و ناتەریبی ناهاوسەنگ بووە. ئەگەر لە ڕابردوودا بە زەبری شمشێر و سوپاکانیان کولتوورەکانیان بەسەرماندا سەپاندبێت، هەمەستا لە تەك زمانی شیرین و بە زەبری سەرمایە و پلەوپایەدا، بە توندوتیژی و پالاماردانیشەوە کولتوورەکانی خۆیان بەسەر کولتووری کوردا سەپاندووە. نموونەی

هێرشەکانی بەناو سوپای سوری، کە بە پاڵپشتی ئیسلامی عەرەبی و هاوپەیمانەکانیانەوە بە ئەنجام دەگەیەنرێن، شایەدحاڵی ئەم ڕاستیەن. ئەو پرسیارەی لێرەدا بەرەو ڕومان دەبێتەوە ئەوەیە، کە ئەمە لە مێژووی خۆمانەوە چی فێربووین، چ ئەزمونێکمان لەم مێژووە وەرگرتووە؟
ئایا ئەمە کۆیلەی مەدەرمان لە تاکی کورد دروستکردەتەوە، یان هەر بەکۆیلەیی لەدایکبووین؟ لە ئەمە لێرەدا باس لە مێژووی کۆیلایەتی ڕەشپێستەکانی ئەمریکا ناکەین، کە لە هاوردنیانەوە بۆ ئەمریکا تاکو ئێستاش بەکۆیلە دەکرێن، بەڵکو لە کۆیلەیەك، کە زۆرجار بەدەستی خۆی لەنێو بازنەی کۆیلایەتییەوە دەخولێتەوە. تاکی کورد هەندێ خۆشباوەڕ و ساویلکە پەروەردە کراوە، کە پێی وایە خۆی لە ڕابردوو ڕزگار کردووە، بەڵام کاتێك بە ئاگا دێتەوە، خۆی لەنێو هەمان مێژووی باوانیدا دەبینێتەوە. ئەم ڕاستییە ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە، کە ئەمەی کورد لە مانای ئەم ئاڵوگۆڕە کولتووریانە تێنەگەیشتووین و هەمیشە کولتوورەکانی ترمان لەبەرکردووە.
نمونەیەکی زیندو، کە نووسەران و دەسەزان زۆرجار باسیان لێوە کردووە بوونی کەسانی عەرەبە لە باشوری کوردستان. گرتەیەکی ڤیدیۆیی کە بەڕاستی شۆککەرە، دیمانەی ژنێکی ڕۆژنامەوانی کوردە لەتەک گەنجێکی عەرەبی باشوردا کە بەڕێکەوت لە بازاڕدا پرسیاری لێدەکات. لە پاش ئەوەی گەنجە عەرەبەکە نازانێت بە کوردی وەڵامی ئەم ڕۆژنامەوانە بداتەوە، پێی دەڵێت پرسیارەکە با بە زمانی عەرەبی لێبکات، لە ئەو فێری زمانی کوردی نەبووە. کاتێك ڕۆژنامەوانە ژنەکە پرسیاری ئەوەی لێدەکات، چەند ساڵە ئەو لە کوردستان دەژی، دەڵێت ١٠ ساڵە.
پاشان لەبریی ئەوەی گەنجە عەرەبەکە داوای لێبووردن بکات، ڕۆژنامەوانە ژنەکە داوای لێبوردن لەو دەکات! ئەگەر شیکارێکی زۆر ساکارانە بۆ ئەم گرتەیە بکەین، مێژوویەکی زۆر درێژخایەن شایەتحاڵەتی ئەم (باگراوند)ەیە. کورد هەمیشە خۆی بە نزمتر و بێنرختر لە گەلانی ئەو دەڤەرە دەبینێتەوە و ئەوانیش برا گەورە و خاوەنی بڕیاردانن. دیارە ئەمەی کورد لەژێر کۆمپلێکسی “خۆبەکامزانی”دا دەناڵێنین، ئاخر لە چ کولتوور و ساتەوەختێکی مێژوودا بێگانەیەك زمانی خۆی بەسەر خانەخوێدا سەپاندووە، ئەگەر ئەمە بە سەپاندنی کولتووری پێناسە نەکرێت؟ ئایا لێرەدا دەتوانین لە ئاڵوگۆڕەی کولتووری بدوێین؟ ئەگەر عەرەبێك لە کوردستان بژی و زمانی کوردی نەزانێت، دیارە کێشە و هەڵەیەکی مێژوویی لە ئەمەی کوردا هەیە، عەرەبەکەش کەسێکی نەفام و جاهیلە، خۆبەزلزانە و بێی لواوە بە زمانی خانەخوێی ناوچەکە نەدوێت. ئەگەر وردتر بڕوانینە

ئەم دیاردەیە ئەوە دەتوانین باسی کۆمپلەکسی (گرێی) مێژوویی لەنێو کورداندا بکەین، کە لە هەموو کولتوورەکانی عەرەبی و فارسی و تورکیشدا هەمان سیستەم پیادە دەکرێت. من و چەندەها کەسانی دیکە باسیان لەم دیاردەی (خۆبەکەمزانینە) کردووە، وەلی ئەمەی کورد خۆمان کارمان لەم گرێکوێرە مێژووییەدا نەکردووە. دیارە کاریگەری دیانەتی ئیسلام لەسەر کوردان، بەتایبەتی لە باشور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەشێکی دانەبڕاوی ئەم گرێکوێرەیە دەخوڵقێنێت، کە قورئان بە زمانی عەرەبی هاتۆتە خوارەوە! ئەی کوردانی ڕۆژهەڵات و باکور چی؟ ئەمان بە هۆکاری چیەوە دەناڵێنن؟
ئەگەر باس لە شەڤینیستی عەرەبی و فارسی و تورکی بکەین لەم پۆنتەدا، ڕەنگە ئەمەش هۆکارێکی مێژوویی دی بێت، چونکە لەم پەیوەستییەدا دەکرێت باس لە "لەدەستدانی ناسنامەی کولتووری"، ناکۆکی نێوان نەوەکان، وە باس لە نادادپەروەری کۆمەڵایەتی بکەین. ئاڵوگۆڕی کولتووری پڕۆسەیەکی مێژووییە، کە گۆڕانە کولتوورییەکان بە ناچاری دەبات. ئەم پڕۆسەیە لە هەر شوێنێکدا بە شێوەیەکی جیاواز ڕوودەدات و بە بارودۆخی مێژوویی، کۆمەڵایەتی و ئابوورییەوە بەستراوە. لێرەدا زۆر گرنگە باس لە ڕێز و پاراستنی فرەڕەنگی و فرەکولتووری و جیاوارییەکانیان بکرێت. بەداخەوە ئەم ڕۆژانە بە کولتووری کوردی لەو دەڤەرەی ئێمەدا لەلایەن گەلانی ناوچەکەوە نەکراوە (دانەنراوە). ئەگەر لە ڕوانگەی ئاڵوگۆڕەوە بڕوانین، دەبێت هەموو ئەو کولتوورانە بەیەکسانی ئەم پرۆسەیە لە بەرچاو بگرن و ڕێزی دوولایەنە بە کردەوە نیشان بدەین، کە ئەم پڕۆسەیەش لە دەڤەری ئێمەدا زۆر بەکەمی ڕویداوە. گرنگە لێرەدا باس لە دەستدانی ناسنامەی کولتووری بکەین، لە بەهۆی گۆڕانکارییە خێراکانەوە جێگای سەرسوڕمان نییە، ئەگەر کولتوورێك بە هۆی هێزە دەرەکییەکانەوە یان فشاری کۆمەڵایەتییەوە بەشێك لە تایبەتمەندییەکانی لەدەست بدات، وەك زمان، نەریت، باوەڕ، شێوازی ژیان و تەنانەت پەیوەندییە کۆمەڵایەتیاکانیش لەتەکیاندا. ڕاستە بەجیهانکردن کولتوورە گەورەکان زاڵ دەکات بەسەر کولتوورە بچکۆلەکاندا، میدیا و تەکنەلۆژیاش لە پاڵ ئەم فشارانەدا دەبنە فشاری سیاسی و ئابووری، تا دەگاتە قەدەغەکردنی زمانیش، کە ڕۆژانە لە تورکیا بەکار دەهێنرێت.
ئەمانەش دەبنە لاوازبوونی زمان و نەریتەکانی کۆمەڵگەیەك، بەتایبەتی لەنێوان گەنجەکاندا تا دەگاتە ناهاوسەنگی کۆمەڵایەتی. ئەگەر کوردان لەم ساتە مێژووییەدا ئاگاداری ئەم ئاڵوگۆڕە کولتوورییانە نەبن و مامەڵەی هاوسەنگی و هاونرخی کولتووری نەسەپێنن، ڕەنگە لە پاشەڕۆژێکی نزیکدا ڕێگەکانی کولتووری دەڤەری

ئەمە لە ڕیشەوە هەڵبماڵدرێن و کولتوورەکانی دی لە جێگەیاندا سەقامگیربن.
چارەسەریش پەروەردەی نەوەیەکی باوەڕبەخۆبوو و زانخوازی (فزوڵی) بە فێرکردن و فێرخوازینی زمان و مێژووی خۆماڵی، پاراستنی هونەر، فۆلکلۆر و نەریتەکان، بەکارهێنانی میدیا بۆ بڵاوکردنەوەی کولتووری خۆیی، ئەوەش بە پشتگیری یاسا و فەرمی بۆ پاراستنی کولتوور بە ئەنجام دەگەیەنرێت.

مەحمود چاوەش
هانۆڤەر 11.01.2026

مەلا مەزهەر خۆراسانی لە دیدی ئەبوبەکر کاروانی دا.. هیوا ئەمین

سیاسەتمەدار و نوسەری کورد بەڕێز کاك ئەبوبەکر عەلی (کاروانی) ، نوسینێکی بڵاونیشانی (لە مەلای گۆڕەوە بۆ مەلا مەزهەر دەربارەی ئافرەت و چەك و ڕۆڵی لە کۆمەڵگە دا) لە ڕۆژی ١٢.١.٢٠٢٦ دا لە ڕۆژنامەی ئاوێنە بڵاودەکاتەوە . لێرە دا دەمەوێت هەندێك باری سەرنجی خۆم بخەمە سەر هەندێك لایەنی نوسینەکەی بەڕێزیان ، هیوادارم بە سنگێکی فراوانەوە لێم وەربگرێت . ڕاستیەکەی نوسەر لە مەبەستی نوسینەکەی دا دەخوازێت ئەو تەمومژانە لەسەر ئیسلام بڕەوێنێتەوە ، کە کەسێکی وەك مەلا مەزهەر خۆراسانی خۆی دەکاتە ڕیشسپیی و خاوەنی ، بەتایبەت ، کە لەو چەند ڕۆژانە دا هێرشێکی ناشایستە و ناقۆڵای کردە سەر ئافرەتان بەگشتیی و شەڕڤانان ی ئافرەت لە ڕۆژئاوا بەتایبەتیی ، تاکو ڕادەی تەکفیری هێزەکانی هەسەدە و یەپەگە و لایەنگریی و هاوسۆزیی بۆ حکومەتە ئینتیقالیەکەی ئەبو محەمەد جۆلانیی و سوڵتانەکانی عوسمانیی ؟! کاك ئەبوبەکر زیاتر لەسەر ئەو لایەنە دەدوێت کە تیای دا مەلا مەزهەر خۆراسانی سوکایەتی بە ئافرەتان دەکات تاکو ڕادەی کۆیلایەتیی و خزمەتکاریی ئافرەتان بۆ پیاوان ، بەبێ هیچ لەدوانێك لەسەر بیری تەکفیریی

مەلای ناوبراو ، بە پاساوی هەستیاریی و ترسناکیی ئەو باسە .
لە ڕاستیی دا نوسینەکەی نوسەر زیاتر باسەکان تەمومژاوییتر دەکات و
بە ئەنقەست بێت یان نائاگا سەر لە خوێنەر و تاکی کورد دەشێوێنێت
. لە ناونیشانی نوسینەکەی دا ئاماژە بە مەلای گەورە دەکات بەبێ
ئەوەی هیچ ئاماژەیەکی ڕون بە دنیابینیی و هزر یان بۆچونەکانی
زاتەکی گەورەی وەکو مەلای گەورە سەبارەت بە ئەرک ، ماف و ڕۆڵی
ئافرەت لە کۆمەڵگەی کوردی دا ، بدات . لە بەشێکی تری نوسینەکەی
دا نابەجێیانە و بەبێ هیچ هۆ و بۆنەیەك و بە دورخستنەوە و
بەلاڕێدابردنی خوێنەر لە ئەسڵی دۆزەکە و داپۆشینی سوکایەتیەکانی
مەلا مەزهەر بە کورد و کەسایەتیی کورد ، کە خۆی لە کوردانی
ڕۆژئاوا و ژنانی شەڕڤان بەرجەستە دەکات ، دێت پەلاماری بیری
فێمینیستیی دەدات و تاوانباریان دەکات : (دژی ئەو ڕەوتە
فێمینیستییە دژە خێزانییە توندڕەوەم ، کە بە چاوی سوك سەیری ڕۆڵی
دایکایەتیی و هاوسەرێتیی و بنەڕەتبوونی ژن لە خێزاندا دەکات ، …
تاد) وەك بڵێیت ئەوەی لە دەرەوەی دیدگە و خولگەی ئایینی ئیسلام
بیربکاتەوە ئەوا خاوەنی فەلسەفەیەکی ئەهریمەنیی و وێرانکاریانەیە
، کە ڕێز لە بەهاکان و حورمەتی خێزان و ڕۆڵی دایکایەتیی ناگرێت .
من نامەوێت بچمە نێو وردەکاریەکانی دنیای فێمینیستیی ، بەڵام
فەلسەفەی فێمینیستبوون لە بنچینە دا گەیاندنی جێگە و پێگەی
ئافرەتانە بە پلەیەك ی باڵاتر لە مرۆقبوون و بەهرەمەندبوونیان بە
مافی یەکسانیی لە بەرامبەر پیاوان و بەدەستهێنانی مافی زیاتر لە
کۆمەڵگە و چەسپاندنی دادپەروەریی کۆمەڵایەتیی و دەستبەرکردنی
مافی سیاسیی و ڕۆڵگێڕانی زیاتر و کاریگەرتر لە نێو هەموو
جومگەکانی کۆمەڵگە دا تاکو ڕادەی هەڵوەشاندنەوەی سیستەمی
پیاوسالاریی و نەهێشتنی جیاکاریی ڕەگەزیی و قەدەخەکردنی
بەکارهێنانی ئافرەتان وەکو کەرەستەیەکی سێکسیی بە دامرکاندنەوەی
ئاڵۆشیە ئاژەڵییەکانی پیاوان . کاك ئەبوبەکر لە بەشێکی تری
نوسینەکەی دا ئاماژە بە مەلا مەزهەر خۆراسانی وەک مامۆستایەک
دەکات و دەڵێت ئیسلام پێچەوانەی ڕاکانی ئەوە : (ئەوەی مامۆستا
مەلا مەزهەر خۆراسانی دەربارەی ئیسلام و ئافرەت دەیڵێت ، تەنها
نوێنەرایەتی بۆچوون و ڕاو تێگەیشتنەکی تاکەکەسی سنورداری خۆی بە
ئەم پرسە دەکات و هیچی تر) بەڵام کڵۆڵ و بەئاگا لەوەی ، کە مەلا
مەزهەر قسەکانی نەك دەربەی ڕاو تێگەیشتنی تاکەکەسیی خۆی نیە بە
تەنیا بەڵکو ئەو بە ئایەتەکی قورئان گشتاندن بە کۆی هزری
نەتەوەیی و دنیای ئیسلام و ویژدانی موسوڵمانی کورد دەکات و دواجار
ئایەتەکە دەکاتە بەڵگەیەکی ئەخلاقیی و ئیلاهیی بە
سوکایەتیپێکردنەکانی بە کورد و ئافرەتانی شەڕڤان ، و دواجار

نوسەر لەبەرامبەر ئەو ئایەتە دا دەستەپاچە و لاواز دەبێت : (وقرن فی بیوتکن ولا تبرجن تبرج الجاهلیة الاولی الا□حزاب : ٣٣) ، هەر بۆیە نا بێت پێمان سەیر بێت کە کاتێك ئیخوان و سەلەفیەکان تەکبیر لێدەدەن و بارک اللە بك بۆ مەلا مەزهەر دەنێرن ، ئەوەش ئەو مەترسیەیە لەسەر تاك و کۆی ک□م□گ□ی کورد و بزوتنەوەی ناسیۆنالیستی کوردی کە کاک ئەبوبەکر لە زۆربەی نوسین و چاوپێکەوتنەکانی دا ئاماژەی پێ دەکات و بەڵام بەداخەوە نەیویستووە بە دێڕێکیش باسی لێوە بکات.

لایەنێك ی تری نوسینەکەی کاك ئەبوبەکر زیاتر لە نێو تەمومژی مێژو و ئایدۆلۆژیا دا ڕۆدەچێت و ڕاستیەکان لە خوێنەر دەشێوێنێت ، تاکو دەگات بە شوێنێك ، کە ئیتر جیاوازیەکی ئەوتۆ لە نێوان ڕا و بۆچونەکانی ئەو و مەلا مەزهەر دا نامێنێتەوە : (پێم وایە جەنگ لە بنەڕەت دا ئەرکێکی پیاوانەیە و ڕۆڵی ئافرەت لەو ڕوەوە تەواوکارییە) ، ئیتر بەڕێزیان ڕونی ناکاتەوە ، کە داخۆ ئەو ڕۆڵی تەواوکارییە چیە ، کە ئافرەت ل□ نێو ک□م□گ□ دا دەبێت بیگێڕێت ؟! ئایا ڕۆڵەکەی تەنیا لە جیهادی نیکاح و کۆیلەبوون بۆ پیاو دا کورت دەکرێتەوە یان لە ئەرك و مەیدانێکی تری مرۆڤایەتیی دا ؟!! کە دەبوایە کاک ئەبوبەکر ئاماژەیەکی بوێرانە بەو باسە هەستیارە بدات . پەنا بردنی نوسەر بۆ شەرع و بۆچونی فەقیهە ئیسلامیەکان لەپێناوی سەلماندنی ڕۆڵ و بایەخی ئافرەت لە دیدی ئیسلام دا کارێکی بێبەرهەم ، تاقەتپڕوکێن ، بێسود ، ئاڵۆز و گەیشتن بە کۆڵانێکی داخراوە تاکو گەیشتن بە دنیایەکی سادەی واقیعبینیانە ، کە باوەڕناکەم نوسەر لە زەین و هزری خۆیشی دا باوەڕی بەمجۆرە مێتۆدە نەریتخوازییە هەبێت ، چونکە ئیسلام وەك هەڵگری پەیامێکی ئیلاهیی نەیتوانیوە ڕۆڵێکی گرنگتر و چالاکتر بە ئافرەت ل□ نێو ک□م□گ□ دا بدات ، و نوسەر لەوبارەوە نەیتوانیوە بەڵگەیەکی باشتر لە شەرع و ڕای فەقیهەکان ، یان لە مەلا مەزهەر خۆراسانی بخاتەڕوو :

(بوونی نیمچە کۆدەنگیەك لە نێوان فەقیهەکان دا لەسەر ئەوەی ، کە هەرکاتێك پەلاماری وڵاتێکی موسوڵمانان درا و پیاوان بە تەنها نەیانتوانی ڕوبەڕوی داگیرکارییەکە ببنەوە ، ئەرکی ئافرەتانی موسوڵمانە ئەو بۆشایی و لاوازییە سەربازییە پڕبکەنەوە و بەشداریی جەنگەکە بکەن) ، بەڵام کاك ئەبوبەکر لێرە دا هیچ ئاماژەیەکی کورتیش بێت بە سەرچاوە فەقیهەکان یان ئایەتێکی قورئان نەداوە ، و پێمان ناڵێت ، داخۆ شێواز و کرۆکی ئەو بەشداریی□ چی و چۆنە ؟! ئایا بەڕاستیی بەشداریی□کە شەڕڤانانەیە یان تەنیا جیهادی نیکاح و تێرکردنی شەهوەتی پیاوانی سەحابە و موجاهیدانە لەکاتی جەنگ دا ؟! ئەگەرچی کاك ئەبوبەکر لە کۆتایی نوسینەکەی دا بۆچونەکانی مەلا

مەزهەر ڕەت دەکاتەوە و بە ناڕاستیان دەزانێت ، بەڵام لە دواجاردا پێکهاتەی بۆچونەکانی هەردولایان ، کە پاشخانەکی ئیسلامییە سەبارەت بە ڕۆڵی شەڤانیی (سەربازیی) ئافرەتی کورد حەرامکراو یان سنوردارکراوە .
کۆتایی

ڕایگشتی ئەلیکترۆنی و چەواشەکردنی میدیایی- 1- کارزان عزیز

بەشی یەکەم

لە ئێستادا لە کۆمەڵگەی کوردی و لە ناو میدیای کوردی بوون بە دیاردە، بەڵام ئەو دوو دیاردەیە وەکو چەمك دیاری نەکراون. بۆیە بە پێویستی دەزانین ئەم چەمکانە بخەینە بەرباس لە نێوان میدیای کورددا جێگەی خۆی بگرێت بەمەبەستی باشتر تێگەیشتن و ناونان لەم دوو دیاردەیە کە باس و خواستی سەردەمن. کاتێك لە رایگشتی دەدوێن مەبەستمانە، باس لە پرۆسەی پەیوەندی و کارێکی کۆمەڵایەتی بکەین، چونکە بوونی پرۆسەی گەیاندن و پەیوەندیکردن ئەو هەنگاوانەن دەمانگەیەنن بە ئاراستەکردنی رایگشتی یان گۆڕین و پێکهێنانی ئەم دوو چەمکە پەیوەندی یەکی توندو تۆڵیان پێکەوە هەیە بەشێوەیەك ئەگەر پرۆسەی پەیوەندیکردن نەبێت واتە رایگشتی بوونی نابێت . مەبەست لە پرۆسەی پەوەندی بریتییە، لە هەموو جۆر و ئاست یان لەقۆڵەکانی پرۆسەی گەیاندن هەر لە پەیوەندی کەسییەوە تا دە گاتە پەیوەندی جەماوەری، کە واتە رایگشتی لە تەنها و پەراوێزی و گۆشەگیریدا و بە بەشداریکردنی تاك لە ناو گرووپەکاندا درووست نابێت. لە رووی ئاڵوگۆڕکردنی بیرو رابێت سەبارەت بە کێشە و گرفت و رووداو پرۆسەکان، یان لە رووی بەدەستهێنانی زانیاررییەوە بێت، سەبارەت بەو بابەتانەی پەیوەستن بە بەرژەوەندی هاوبەشی کۆمەڵە و گرووپەکانەوە. میدیای ئاراستە کراو وا لە جەماوەر دەکات تەنها وەرگر بێت و بیر لە هیچ نەکاتەوە، ئەمە وادەکات لە ئەنجامی

وەرگرتنی پەیامەکانەوە تەنانەت بیرکردنەوە و رەفتاریشەوە سەبارەت بەو بابەتانە بگۆرێت کە پێشتر لە گەڵیان دژ بوو نەك بە تەنها هاورا نەبوو. درووستکردنی کاریگەری لەسەر رایگشتی ئامانجێکی و تەوەرێکی بنەرەتییە بەهەر چالاکییەکی میدیایی چ لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی بێت یان رۆشنبیری و سیاسی بەتایبەت بر خاوەن دەزگاکانی میدیا کە لە پشت پەیامەکانیانەوە ئەجێندای تایبەت پەیرەوو دەکەن. ئەگەر رۆڵ و ئەرکی میدیا لە سەردەمی پێش ئینتەرنێت بریتی بووبێت، لە گەیاندنی هەواڵ و زانیاری و هەواڵدان بە پێکهێنانی ئاراستەکانی جەماوەر یان گۆرینی، لە ڕێگەی ئامرازەکانەوە پرۆسەیەکی تاك لایەنە بوو، کە تێدا جەماوەری وەرگر، بینەر، بیسەر خوێنەر تەنها وەرگری پەیامەکان بوون و نەیان توانیوە بەشداربن لە دەربرینی راو بۆچونیان سەبارەت بەپرس و بابەتە جۆراوجۆرەکان، ئەمرۆ لەگەڵ دەرکەوتنی میدیای نوێ هاوکێشەکە پێچەوانە بوەتەوە، وەرگر دەتوانێت رۆلێ کاراو کاریگەر ببینێت، لە هەمان کاتدا هەم نێرەر و هەم وەرگری پەیامەکان بێت، ئەمەش پێی دەگوترێت پەیوەندی دوولایەنە. تەکنەلۆژیای نوێ وایکرد دەرفەت بر بەکاربەر برەخسێت کە لە ڕێگای میدیای نوێوە لیڤڵە جیاوازەکانی پرۆسەی گەیاندن لەیەك کاتدا پەیرەو دەکەن بەکاربەر دەتوانێت لە رێگای یەکێك لە پەرەکانی سۆشیاڵ میدیایادا پەیوەندی کەسی، پەیوەندی بە گرووپ و بڵاوکردنەوەی پەیامەکان ئەنجام بدات لە گەڵ بەکاربەرانی تەرەکە. ئەم فەزایە دەرفەتی لە پێش بەکاربەران رەخساند، بە ئازادی گوزارشت لە راو بۆچوونی خۆیان بکەن لە هەمبەر پرسە هەنوکەییەکان، بەچەشنێك رۆژانە تێبینی ئەوە دەکەین کە چۆن رای گشتی ئەلیکترۆنی لە بارەی پرس و بابەتە جیاوازەکانەوە درووست دەبێت و هەندێ جار کاریگەری لەسەر بریاری سیاسی و دەسەڵات درووست دەکات، بەچەشنێك لایەنی پەیوەندار ناچاردەکات بریارەکانی بگۆرێت.

کارزان عزیز \ قوتابی زانکۆ

کورد و سەدەی بیست و یەک؟!..
برایم فەرشی

گەورەترین نەتەوەی بێ دەوڵەتی سەر گۆی زەوین. یەک لە ڕەنگینترین و پڕسامنترین سەرزەوینی ناوچە و جیهانمان هەیە، کەوتووینەتە دەرەوەی دەسەڵات، سیاسەت و دیپلۆماسی. لە ئابووریی، سەنعەت، تەکنیک و بازاڕی جیهان بێ بەش و دابڕاوین. سەرەڕای هەبوونی زانستگا، کەمترین بەشداریمان لە زانستی جیهاندا هەیە. سەرەڕای بوونی فەرهەنگ و زمان و هونەری پشتئەستوور بە مێژوویەکی چەند هەزار ساڵە، کەمترین دەورمان لە هونەر و فەرهەنگی جیهان و ناوچەدا هەیە!

کورد دەیتوانی و دەتوانێ ئاکتەرێکی هەر کام لەو بوارانە بێ، بەڵام نییە. لە ناو مەشکی مرۆڤی کورد-دا چی هەیە کە کەوتەتە دەرەوەی بازنەی دەسەڵات، سیاسەت، دیپلۆماسی، زانست، هونەر، فەرهەنگ و ئابوریی ئەم جیهانە؟!

ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە لە هەموو بوارێکدا خۆمان کۆکەینەوە و جێگای ڕاستەقینەی خۆمان مسۆگەر بکەین؟
تاقیکردنەوەی سەد و بیست ساڵ و هەزاران ساڵەی کوت کوت بوونمان، ئەوەی سەلماندووە، کە تاک تاک تێکدەشکێندرێن، گەر لە هەر بوارێکدا کوت کوت بجولێینەوە.

ئەمە پێویستمان بە بیر و هزر و فەلسەفە و سیاسەت و هونەر و ئابووریی و سەنعەت و فەرهەنگ و سەرمایە و دیپلۆماسی و دەزگا هەیە، دەزگای کوردستانی و جیهانی، کە دەور و کەسایەتی یەک نەتەوە دەربخات!

لە هەر ١٣٠ کەس خەڵکی ئەم جیهانە، یەک کەس کوردە. واتە کورد هێزە و دەتوانێ هێز بێ، گەر تێگەیشتنی گرووپی، عەشیرەیی، ناوچەیی، زمانی، دینی، حزبی، شەخایەتی، بنەماڵەیی، ڕێگر نەبێ لە سەر ڕێگای کۆڵۆنی کورد .

کورد دەبوو چەند هەزار ساڵ بەر لە ئێستا وەک یۆنانییەکان خۆی دیتبایەوە! دەبوو لە سەدەی ١٥ و ١٦ خۆی ڕزگار کردبا! دەبوو لە سەدەی نۆزدە وەک زۆربەی نەتەوەکانی باڵکان خۆی ڕزگار کردبا! دەبوو لە ئەسنای شەڕی یەکەم خۆی وەک نەتەوە دیتبا و تێکەڵ

سیاسەتی جیهانی بووبایە و وەک ئاکتەرێکی سیاسی خاوەن کیان دەرکەوتبا! دەبوو پاش شەڕی دووهەم خۆی گەیاندبایە ناو دیپلۆماسی جیهان.

بە پێچەوانە کورد لە چەند هەزار ساڵ بەر لە ئێستا تا ئەمڕۆ، نەردیوانی سەرکەوتنی ترک و عەرەب و فارس و ئەورووپی و ڕۆژئاواییەکان بووە، دوا پەردەی ئەم نەردیوانبوونە، شەڕ لەگەڵ داعش و بوون بە سپەری بەڵای ناوچەکە و ئورووپا بوو.

کورد لە پاش شەڕی یەکەم ئیتر بە تەنیا لەگەڵ چوار وڵاتی داگیرکەر ڕووبەڕوو نەبووە و وڵاتانی ئورووپا دەوری سەرەکیان لە دابەشبوونی کوردستان و پاراستنی دیکتاتۆرانی ناوچە بووە و دەوریان هەیە. ئەوان پارێزەرانی دیکتاتۆرانی ئێران و عێراق و تورکیا و سوریا بوون و هەن و هەر ئەوان ئەو وڵاتانەیان پڕ چەک کردووە و پاڵپشتی سیاسی و ئابووریی ئەوان بوون و هەن. ئەوە لە کاتێکدایە کە کورد لە ماوەی سەد و بیست ساڵی ڕابردوو، دیپلۆماسیی ڕوون و ئاشکرای لە ناوچە و جیهان نەبووە و کەوتەتە دەرەوەی سیاسەتی ڕۆژئاوا.

ئێستاش ئەزموونێکی مەزن ڕووبەڕووی کوردە کە ئەمجارە مەیدانی ئەزموون ڕۆژئاوای کوردستانە. کوردی پێنجا ملیۆنی و زۆرتر، چۆن دەجولێتەوە و بەرنامە و ستراتێژی و دیپلۆماسی چییە؟

ئەمجارە کورد بە تەنیا لەگەڵ تورک و عەرەب و فارس ڕووبەڕوو نییە، لەگەڵ سیاسەتی ئورووپا، ڕۆژئاوا و ناوچە ڕووبەڕووە. لەگەڵ تیرۆریستی ژەرباوی وڵاتانی ناوچە و ڕۆژئاوا رووبوەووە.

کورد لە بەر ئازموونێکی مەزن دایە ، بە تەنیا هێشتنەوەی ڕۆژئاوای کوردستان، یانی بەتەنیا مانەوەی ڕۆژهەڵات، باشوور، باکوور.

کورد ئەمڕۆ بە یەک سیاسەت، یەک بەرنامە و ستراتێژی، یەک هەڵوێست، یەک نەتەوەبوون و یەک دیپلۆماسی ڕوون دەتوانی خۆی بپارێزێ و سەدەی بیست و یەک بکاتە سەدەی خۆی.

درێژەی تێگەیشتنی ڕابوردوو، درێژەی کارەساتەکان و ژێر دەستە مانەوەیە. هیچ حزب و دەستە وگرووپێک لە هیچ پارچەیەکی کوردستان، بە تەنیا خۆی و بەشێک لە نەتەوەکەی ڕزگاری نابێ. ئەوە تاقیکردنەوە سەرجەم نەتەوەکان بووە و کوردیش هەر ئەو ڕێگایەی لە بەرە.

برایم فەڕشی
٢٥/١/٢٠٢٦

کورد رووبەڕووی گەلەکۆمەیەکی ناوچەیی بووەتەوە.. رەزا شوان

ئەو هێڕشە دڕندانانەی دەکرێنە سەر رۆژئاڤای کوردستان، جێبەجێکردنی پیلانێکی قێزەوەنی نەخشەکێشراوی ناوچەیی و نێودەوڵەتییە، کە دەمێکە دایان رشتووە. بە تایبەتیش لەلایەن تورکیای رەگەزپەرست و فاشستییەوە. کە دژی هەموو خواستێکی گەلی کوردمانە لە هەر شوێنێکی کوردستاندا بێت. کە زیاتر لە سەد ساڵە، تا سەر ئێسقان دژایەتی گەلی کوردمان دەکەن. بە هەموو هێزێکیانەوە بە مۆدێرترین چەکی کوشندە، هەوڵی کۆمەڵکوژی و سڕینەوەی ناسنامەی نەتەوەیی کورد دەدەن.
ئەو کوشتن و بڕین و ئەو تاوانانەی، کە ئەمڕۆ لە رۆژئاڤای کوردستاندا روودەدەن، پیلانێکی داڕێژراوی تورکی و سووری و قەتەری یە. کە لەلایەن ئەمریکاوە، چرای سەوزیان بۆ هەڵکراوە. ئەمەش یەکەم ناپاکیی ئەمریکا نییە بەرانبەر بە گەلی کورد. جوانەمەرگ کرنی کۆماری کوردستان، تواندنەوەی شۆڕشی ئەیلوول، و داگیرکردنی کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی ترمان لە باشووری کوردستان، ئەمریکا رۆڵێکی گەورەی ناپاکیی لەو شکستیانەی کورد هەبوو.
هەمان ناپاکیی لە گەلەکەمان لە رۆژئاڤای کوردستان کرد. ئەمە رێکەوتنێکە لە نێوان ئەمریکا و تورکیا و سووریا. رژێمی تورکیا بڕیارەکانی سووریا دەردەکات نەک ئەحمەد ناشەرع. چونکە سووریا بووە بە کۆڵۆنییەکی تورکیا. ئامانجی تورکیا لەم هێڕشانەدا، رەشەکوژی و کۆمەڵکوژی و دەرکردن و ئاوارەکردنی کوردە، لە زێدی باوباپیرانیان، لە شارەکانی باکووری رۆئاڤای کوردستان. بە ئەوەی زیاتر لە دوو ملیۆن و نیو پەنابەرە سوورییە عەرەبەکانی تورکیا، بیانگەڕێنەوە و لە ناوچە

کوردییەکاندا نیشتەجێیان بکەن و زەوی و زاری کورد داگیربکەن و بەسەر عەرەبە هاوردەکاندا دابەشیان بکەن و مال□ ل□ خاو□ن مال□ ح□رام بکەن. بە تەواویش (پشتێنەی عەرەبی) کە رژێمی بەعسی سووریا لە سال□ی (١٩٦١) ب□ب□یاریان لەسەری دا، تورکیا دەیەوێت ئەو پرۆژە گڵاوە جێبەجێ بکات و ناوچە کوردییەکان بە عەرەب بکەن. ئەمە ئامانجی سەرکیی تورکیایە، لەم ه□ل□شانەیدا بۆ سەر ر□ژئاقای کوردستان.

تورکیا رەگەزپەرست، چەندین جار دووپاتیان کردەوە، کە ئەوان لە کورد ناگەڕێن و دژایەتی دەکەن، تەنانەت گەر لەسەر مەریخیش دەسەڵاتێکی سەربەخۆیان هەبێت.

زۆر بە داخەوە، کە تا ئێستا نەتەوە یەکگرتووەکان و رێکخراوەکانی مافەکانی مر□ق و ویژدانی جیهانی و دەوڵەتە زله□□ز□کان و دەوڵەتانی بە ناوە ئیسلامی، هەموویان لە ئاستی ئەو کۆمەڵکوژی و تاوانانەی کە بە رۆژی رووناک لە کورد کراون و دەکرێن، کە هەموویان تاوانی جەنگن و تاوانی نێودەوڵەتیی دژ بە مرۆڤایەتین. کوێرن و کەڕن و لاڵن، هەموویان قوڕوقەپیان لێکردوون. کەمترین شت، جارێک لە جاران، پرۆتیستۆی ئەم تاوانانەیان نەکردوون کە لە کورد کراون و دەکرێن. بۆیە پێموایە مافەکانی مر□ق و یژدانی جیهانی و نەتەوە یەکگرتووەکان درۆن و هیچی تر نین.

بەڵکو بەرژەوەندیی وڵا تەکانیان، لە سەرووی مافەکانی مر□ق و یژدان و رەوشتەوەن. تا ئێستا چەند جارێک ئیسرائیل دووبارەی کردەوە، کە ئەوان پشتگیری لە مافەکانی کورد دەکەن. کەچی دوای ئەوەی کە ئەحمەد ناشەرع، بەرزاییەکانی ج□□لان و ئەو شوێنە تازانەی کە ئیسرائیل داگیرکردوون، لەسەر سینییەکی زێر پێشکەشی بە ئیسرائیل کرد. دوای ئەوەی تورکیا و ئیسرائیل رێکەوتنامەیەکیان واژۆکرد، کە لە سووریادا رووب□□□ووبوونەی سەربازی ن□ب□ن□وە. ئیسرائیل لەو ه□ل□شانەی لەلایەن سووریا و تورکیاوە، دەکرێتە سەر رۆژئاقای کوردستان، بێدەنگیان ه□□□بژاردووە. چونکە بەرژەوەندیان لە سەرووی ویژدان و رەوشتەوەیە. بۆیە کورد نابی□ت پشت بە ئەمریکا و ئیسرائیل و رووسیا ببەستێت.

بەڵام خ□ی□یان خاوە، هەرگیز کورد ل□ب□ن نایات و دەست لە خەبات ه□□□ناگرێت. تا کوردیش بە مافە رەواکانی خۆی نەگات، نە تورک و نە فارس و نە عەرەب، ناتوانن بە ئاشتی و بە ئاسوودەیی بژین. تا رۆژێک زووتر کورد مافە رەوا نەتەوەییەکانی بەدەست بهه□نێت لە بەرژەوەندیی هەموو گەلانی رۆژهەڵاتی

ناوەڕاستە. زووتریش ئاشتی و ئاسوودەیی و سەقامگیری، باڵ بەسەر ناوچەکەدا دەکێشن.
داوا لە هەموو خوشک و برایانی کوردمان دەکەین، لە کوردستان و لە هەندەران، کە بێ هیوا نەبن و زیاتر یەکبگرن و یەکدەنگ بن و درێژە بە خۆپێشاندانە ناڕەزاییەکانیان بدەن. پرۆتیستۆی هێڕشەکانی سووریا و تورکیا بۆ سەر رۆژئاڤای کوردستان بکەن.
بژی کورد و کوردستان
مردن و رسوایی بۆ داگیرکەرانی کوردستان

کاژی ئیبراهیمی و جەژنەزای ئەژدیهاکان.. ستار ئەحمەد

ئەو کاژەی ئەمڕۆ ڕێککەوتنی ئیبراهیمی فڕێی دەدات، تەنیا گۆڕینی پێستێکی سیاسی نییە، بەڵکوو جەژنەزایەکی ڕەشە کە تێیدا ئەژدیهاکانی دەسەڵاتی جیهانی لەناو خوێنی گەلانی ناوچەکەدا لەدایک دەبنەوە. ئەم جەژنی لەدایکبوونە، کە بە ئاوی چەواشەکاری و مەرامی زایۆنیزم ئاودێری دەکرێت، مژدەی ئاشتی بۆ کەس ناهێنێت، جگە لەو دەستە بژێرانەی کە دەیانەوێت ڕۆژهەڵاتێکی بێدەنگ و بێ ناسنامە لەسەر جەستەی نەتەوە ڕەسەنەکان بنیاد بنێن . ئەوەی لە پەنای ئەم ڕێککەوتنانەدا دەگوزەرێت، پیلانێکی گشتگیرە بۆ ڕامال□ینی هەر ئیرادەیەک کە نەیەوێت کڕنۆش بۆ هێزی چەک و سەرمایە بەرێت.
مێژووی ناوچەکە خەریکە لاپەڕەیەکی خوێناوی و پڕ لە فێڵ هەڵدەداتەوە، کە تێیدا جەلادەکان بە ماسکی ئاشتیخواز و خاوەن ئایینەوە دەردەکەون. ئەوەی ئەمڕۆ لە گۆڕەپانی سووریادا دەگوزەرێت، تەنیا جەنگێکی ناوخۆیی و گۆڕینی سەنگەرەکان نییە، بەڵکوو دەرهاویشتەی ڕاستەوخۆی ئەو تەڵە گەورەیەیە کە لە بنەڕەتدا بۆ پاراستنی بەرژەوەندییە باڵاکانی ئەمریکا و ئیسرائیل و و□لاتانی کەنداو داڕێژراوە. ئامانجی سەرەکیی تەنیا ئاسایکردنەوەی پەیوەندییەکان نییە، بەڵکوو پاکتاوکردنی هەر هێز و گرووپ و نەتەوەیەکی زیندووە، کە نەیەوێت ببێتە پاشکۆی ئەم سیستەمە نوێیە.
ستراتیژییەتەکە ڕوونە: نابێت هیچ هێزێکی چەکدار یان

بزووتنەوەیەکی ڕزگاریخوازی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بمێنێت، کە لەژێر کۆنترۆڵی ناوەندە جیهانییەکاندا نەبێت.
لەم پەناوەدا، دەبینین چۆن یەک لە دوای یەک ئەو گرووپانەی کە ڕێژەیەک وەک هێزی کاریگەر دەبینران، تێکشکێنران یان پاشەکشەیان پێکرا. لە حوسییەکانی یەمەنەوە تا حیزبوڵڵای لوبنان و حەماسی فەلەستین، هەموویان کرانە قوربانیی ئەم نەخشە نوێیە. تەنانەت دەسەڵاتی ئێرانیش، لە ڕێگەی توندکردنی گەمارۆکان و لێدانی باڵە سەربازییەکانی، ناچار کرا کە جڵەویان بە شلکات و لە بازنەی ئەم ڕێککەوتنانە نزیک ببێتەوە، تەنیا بۆ ئەوەی ڕژێمەکەی خۆی لە ناوچوون بپارێزێت و دەست لە گرووپە نەیارەکان هەڵبگرێت. لێرەدا پرسیارە جەوهەرییەکە سەرهەڵدەدات: کە ماوەتەوە کە هێشتا وەک بەربەستێکی ڕاستەقینە لە بەردەم ئەم هەژموونە جیهانییەدا وەستاوە...؟
وەڵامەکە ڕوونە؛ تەنیا هێزە کوردییەکان وەک پەکەکە و هەسەدە ماونەتەوە کە نەیانویستووە ببنە بەشێک لەم تەونە داڕێژراوە.
ئەحمەد شەرع، کە ئەمڕۆ وەک کاراکتەرێکی سەرەکی لەم جەنگەدا دەردەکەوێت، لە ڕاستیدا تەنیا دەسکەلایەکی بە ئیرادەی دەستی هاوپەیمانیی ئەمریکا و ئیسرائیلە. ئەرکی ئەم کەسایەتییە و ئەو گرووپانەی لەژێر فەرمانی ئەوودان، ئەنجامدانی ئەو جەنگە پیسەیە کە زلهێزەکان نایانەوێت ڕاستەوخۆ دەستی تێدا وەربدەن. کاتێک دەبینین هێزەکان بە وردی بەرەو ناوچە کوردییەکان ئاڕاستە دەکرێن، دەبێت تێبگەین کە ئەمە هەوڵێکە بۆ جێبەجێکردنی ئەو بەندە شاراوەیەی ڕێککەوتنی ئیبراهیمی، کە دەڵێت نابێت هیچ گرووپێکی چەکداریی سەربەخۆ لە ناوچەکەدا بمێنێت. فشاری سەر ڕێبەرایەتی کورد و ناچارکردنیان بە بژاردەی دژوار، هەمووی لەو چوارچێوەدایە کە یان دەبێت چەک دابنێن و ببنە جێبەجێکاری فەرمانەکان، یان لەناو ببرێن. ئەم پیلانە پێشتر بەرامبەر ئۆجەلان تاقیکرایەوە و ئێستا دەیانەوێت هەمان سیناریۆ بەسەر هەسەدەدا بسەپێنن.
هەسەدە، وەک هێزێکی خاوەن ئیرادە کە لەسەر خاکی خۆی و بە خوێنی ڕۆڵەکانی پارێزگاری لە کەرامەتی مرۆیی دەکات، بووەتە گەورەترین مەتەکە بۆ ئەندازیارانی ڕێککەوتنی ئیبراهیم. بۆیە، ڕاسپاردنی ئەحمەد شەرع بۆ لێدانی کورد، پیلانێکی داڕێژراوە تاوەکو بە ناوی شەڕی ناوخۆیی و ئایینییەوە، ئەو دەستکەوتە نەتەوەییانە لەناو ببەن کە کورد بە قوربانییەکی زۆر بەدەستی هێناون. ئەمە جەنگێکە کە تێیدا زایۆنیزم و وڵاتانی کەنداو و ئەمریکا، بەرژەوەندییەکانیان لەسەر لاشەی گەلی کورد یەکدەگرێتەوە. ئەوان دەیانەوێت ڕۆژهەڵاتێکی ناوەڕاستی بێدەنگ دروست بکەن، بێدەنگییەک

کە تێیدا تەنیا دەنگی سەرمایە و بەرژەوەندییەکانی ئەوان ببیسترێت، نەک دەنگی گەلێکی ستەمدیدە کە داوای مافی چارەی خۆنووسین دەکات.
لەبەر ئەمە، ئەرکی ئەمڕۆی کورد لە هەموو کاتێک قورستر و هەستیارترە. نابێت تەنیا وەک چاودێرێکی بێدەنگ سەیری ئەم شانۆگەرییە بکەین. دەبێت جیهان بزانێت کە ئەم جەنگە، جەنگی دیموکراسی یان ئازادی نییە، بەڵکوو جەنگی سڕینەوەی نەتەوەیەکە لە پێناو ڕێککەوتنە سیاسییەکاندا. پێویستە وەک چۆن فەلەستینییەکان دەنگی خۆیان گەیاندە ناو جەرگەی ویژدانی جیهانیی، کوردیش هەموو تواناکانی خۆی بەگەڕ بخات بۆ ڕیسواکردنی ئەم پیلانە زایۆنیستی و نێودەوڵەتییە. جیهان پێویستە بزانێت کە کورد نابێتە قوربانیی سەودایەکی سیاسی کە لە ژوورە تاریکەکانی تەلئەبیب و واشنتۆن بڕیاری لەسەر دراوە.
کاتێک جیهان لە بەرژەوەندییەکانی خۆیدا نوقم بووە، کورد تەنیا یەک ڕێگەی لەبەردەمە: یەکگرتووییەکی پۆڵایین و بەرگرییەکی بێوچان لە خاک و ناسنامە. مێژوو نیشانی داوە کە هیچ ڕێککەوتنێکی سەر کاغەز ناتوانێت ئیرادەی گەلێک بشکێنێت کە بڕیاری داوە لەسەر خاکی خۆی بە سەربەرزانە بژی. جەنگی ئەحمەد شەرع دژی مەزڵووم، لە ڕاستیدا جەنگی ستەمە دژی ماف، جەنگی پیلانە دژی ڕاستی، و ئەرکی هەموو کوردێکی بەشکۆیە، بە پیر و گەنج و ژن و پیاوەوە، کە لەم قۆناغەدا ببێتە دەنگ و قەڵغانی پاراستنی ئەم خاکە. کورد هەرگیز بەم جۆرە بە تەنها نەبووە، بەڵکوو هەر ئەم تەنیاییەشە کە دەبێت ببێتە سەرچاوەی هێز بۆ ئەوەی ڕیسوایی بە زایۆنیزم و هاوپەیمانەکانی لە جیهاندا ببارێنێت و نەهێڵێت جارێکیتر، خاکی پیرۆزی کوردستان ببێتە قوربانیی ڕێککەوتنە ئیبراهیمییەکان.

ستار ئەحمەد